

**Spojená 5. a 6. periodická zpráva o plnění závazků
plynoucích z Úmluvy o právech dítěte**

Obsah

I. OBECNÁ ČÁST.....	4
II. ZVLÁŠTNÍ ČÁST.....	5
I. Obecná opatření k implementaci	5
Výhrady a prohlášení k Úmluvě a doporučení č. 9	5
Mezinárodní závazky ČR a doporučení č. 71 a 72	5
Národní strategie ochrany práv dětí a akční plán na ni navazující a doporučení č. 15.....	5
Vládní orgán odpovědný za koordinaci implementace Úmluvy a doporučení č. 136	
Změny zákonů a praxe zajišťující soulad s Úmluvou a opčními protokoly a	
doporučení č. 11	6
Sledování dat a doporučení č. 21.....	7
Určení a sledování rozpočtu na provádění Úmluvy a doporučení č. 19.....	8
Mezinárodní a zahraniční pomoc a spolupráce na provádění Úmluvy a	
doporučení č. 29.....	8
Nezávislý dohled nad dodržováním a prováděním Úmluvy a doporučení č. 17.....	8
Rozšiřování informací o Úmluvě a doporučení č. 23	9
Spolupráce a participace dětí	10
Dohled nad ochranou zdraví a bezpečnosti dětí při činnosti obchodních	
společností	10
II. Definice dítěte	11
III. Obecné principy.....	12
Rovné zacházení a zákaz diskriminace včetně závěrečného doporučení č. 31	12
Nejlepší zájem dítěte a doporučení č. 33	12
Respektování názoru dítěte v zákonech a v řízeních a doporučení č. 36	13
IV. Občanská práva a svobody.....	14
Jméno a příjmení.....	14
Určování státního občanství a doporučení č. 38	15
Svoboda projevu a právo na informace	15
Ochrana dětí před nebezpečným obsahem	16
Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání.....	16
Svoboda sdružovací a shromažďovací	16
Právo na ochranu soukromí a podoby	17
V. Násilí na dětech.....	17
Týrání a zanedbání dítěte včetně sexuálního zneužívání a doporučení č. 68.....	17
Opatření proti škodlivým praktikám	18
Mučení, ponižující zacházení, tělesné tresty a doporučení č. 40 a 42	19

VI.	Rodinné prostředí a náhradní rodinná péče.....	19
	Právo dítěte na výchovu rodiči a právo a povinnost rodičů vychovávat své dítě..	19
	Společná odpovědnost rodičů za výchovu a vývoj dítěte	20
	Pomoc poskytovaná rodičům, zařízení a služby péče o děti a rodiny a doporučení č. 44	21
	Soudní odebrání dětí z péče jejich rodičů	22
	Náhradní rodinná či ústavní péče o dítě a doporučení č. 46	23
	Sloučení rodin cizinců v ČR	28
	Osvojení včetně mezinárodního osvojení a doporučení č. 48	28
	Mezinárodní únosy dětí	29
	Zajištění výživného dítěti ze strany povinných osob	29
	Opatření na ochranu dětí uvězněných rodičů a dětí žijících s uvězněnými matkami.....	30
	Babyboxy a doporučení č. 50.....	30
VII.	Zdravotní postižení, zdravotní služby a sociální péče o děti	31
	Děti se zdravotním postižením a doporučení č. 52	31
	Dětská úmrtnost, porodnická péče a kojení a doporučení 56	32
	Zdravotní péče o děti a doporučení č. 54	33
	Prevence a podpora zdraví dětí,.....	34
	Reprodukční zdraví adolescentů, sexuální výchova a ochrana před zneužíváním návykových látek a doporučení č. 58	34
	Sociální služby a sociální zařízení pro děti.....	35
	Státní sociální podpora a pomoc v hmotné nouzi a doporučení č. 60.....	35
VIII.	Vzdělávání, volný čas a kulturní aktivity.....	37
	Právo na vzdělání a doporučení č. 62 a 66	37
	Kulturní práva dětí patřící k etnickým menšinám	40
	Lidskoprávní a občanské vzdělávání a doporučení č. 25.....	41
	Odpočinek, hra a volný čas, kulturní a umělecké aktivity	41
IX.	Zvláštní ochranná opatření	41
	Ochrana dětí žádajících o mezinárodní ochranu s doprovodem i bez doprovodu a doporučení č. 64 a 66.....	41
	Děti z menšinových skupin	43
	Soudnictví ve věcech mládeže a doporučení č. 70	43
	Dětské oběti trestných činů a doporučení č. 68	45
X.	Opční protokol k Úmluvě o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů.....	45
	Zákonná opatření a politiky	45
	Rehabilitace a sociální reintegrace	46

I. OBECNÁ ČÁST

1. Česká republika (dále jen „ČR“) je smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte (dále jen „Úmluva“), kterou podepsala bývalá Česká a Slovenská Federativní Republika dne 30. září 1990, ratifikovala ji dne 7. ledna 1991 a Úmluva pro ni vstoupila v platnost dnem 6. února 1991. Proto Výboru pro práva dítěte (dále jen „Výbor“) předkládá pravidelné zprávy o plnění závazků plynoucích z této Úmluvy. Poslední třetí a čtvrtou periodickou zprávu předložila ČR v roce 2008.
2. Podle závěrečného doporučení č. 75 ke třetí a čtvrté periodické zprávě předkládá ČR spojenou pátou a šestou periodickou zprávu o plnění závazků plynoucích z Úmluvy za období od 1. ledna 2011 do 31. prosince 2017.
3. Při vypracování zprávy byly zohledněny:
 - Pokyny k formě a obsahu periodických zpráv předkládaných smluvními stranami podle čl. 44 odst. 1 písm. b) Úmluvy (CRC/C/58/Rev.3);
 - Závěry a doporučení Výboru ke třetí a čtvrté periodické zprávě ČR (CRC/C/CZE/CO/3-4);
 - Relevantní skutečnosti a nová opatření přijatá ČR k plnění závazků vyplývajících z Úmluvy ve sledovaném období.
4. Zpráva, stejně jako ostatní periodické zprávy ČR, které se týkají lidských práv, bude po schválení vládou zveřejněna na internetových stránkách Rady vlády ČR pro lidská práva spolu s dalšími dokumenty souvisejícími s plněním mezinárodních lidskoprávních závazků ČR. Na vypracování zprávy se vedle orgánů státní správy podíleli i zástupci občanské společnosti a akademické obce spolupracující s Radou, jejími výbory a jejím sekretariátem.

II. ZVLÁŠTNÍ ČÁST

I. Obecná opatření k implementaci

Výhrady a prohlášení k Úmluvě a doporučení č. 9¹

1. ČR především upřesňuje, že vůči čl. 7 odst. 1 nečinila při ratifikaci Úmluvy výhradu, ale pouze vysvětlující prohlášení, že v případě nezrušitelných adopcí založených na principu anonymity a umělých oplodnění, kde lékař musí zajistit, že muž a žena na jedné straně a dárci na druhé straně neznají svou identitu, není nesdělení dítěti jmen jeho biologických rodičů v rozporu s tímto ustanovením. Současná právní úprava osvojení podle občanského zákoníku ukládá rodičům informovat dítě o jeho osvojení nejpozději do zahájení školní docházky. Po dosažení svéprávnosti má dítě právo seznámit se s utajeným spisem vedeným soudem a orgánem sociálně-právní ochrany dětí o jeho osvojení. Dítě starší 12 let pak může nahlédnout do sbírky listin vedené matričním úřadem, ve které jsou uvedeny také informace o rodičích dítěte, pokud nebylo soudem rozhodnuto o utajení osvojení; pokud bylo soudem rozhodnuto o utajení pokrevního rodiče, může osvojenec nahlédnout do sbírky listin po nabytí svéprávnosti. Soud může rozhodnout o utajení pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení před osvojeným dítětem a osvojiteli i o jeho odtajnění, pokud by osvojené dítě bylo ohroženo na životě nebo na zdraví. U umělého oplodnění zákon o specifických zdravotních službách umožňuje využít zárodečné buňky anonymního dárce či dárkyně, přičemž poskytovatel zdravotních služeb je povinen zachovat vzájemnou anonymitu dárce a neplodného páru, resp. narozeného dítěte. Dítě, resp. neplodný pár mohou pouze požádat o informace o zdravotním stavu anonymního dárce. Proto je vysvětlující prohlášení pro ČR stále aktuální.

Mezinárodní závazky ČR a doporučení č. 71² a 72³

2. ČR ratifikovala Opční protokol k Úmluvě týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie dne 26. 8. 2013, Opční protokol k Úmluvě týkající se podávání oznámení dne 19. 11. 2015 a Úmluvu o ochraně dětí proti sexuálnímu zneužívání a sexuálnímu vykořisťování dne 2. 5. 2016. Činí i kroky k ratifikaci Opčního protokolu k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením. O ratifikaci Mezinárodní úmluvy o ochraně práv migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků ČR neuvažuje, neboť práva migrujících pracovníků považuje za zajištěná v rámci své stávající legislativy.

Národní strategie ochrany práv dětí a akční plán na ni navazující a doporučení č. 15⁴

¹ Ve smyslu Vídeňské deklarace a Akčního plánu Světové konference o lidských právech z roku 1993 (A/CONF.157/23), Výbor doporučuje smluvní straně, aby zvažila stažení výhrady k čl. 7 odst. (1) Úmluvy.

² Výbor vyzývá smluvní stranu, aby ratifikovala Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie. Výbor rovněž doporučuje smluvní straně, aby zvažila ratifikaci Mezinárodní úmluvy o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků (1990) a Opčního protokolu k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením (2006) za účelem dalšího posílení naplňování práv dítěte.

³ Výbor doporučuje smluvní straně, aby spolupracovala s Radou Evropy na realizaci Úmluvy a jakýchkoli jiných instrumentů týkajících se lidských práv jak v ČR, tak v členských státech Rady Evropy.

⁴ Výbor doporučuje smluvní straně, aby zpracovala komplexní Národní akční plán realizace práv dítěte a přidělil konkrétní lidské, technické a finanční zdroje pro jeho úplnou realizaci. V této souvislosti Výbor doporučuje smluvní straně, aby zajistila, že její Národní akční plán pro děti:

- (a) je založen na právech dítěte a tvoří nedílnou součást plánování rozvoje;
- (b) bude realizován a učiněn funkčním mimo jiné příslušnými právními předpisy;
- (c) vymezení konkrétní záměry, cíle, indikátory a časové harmonogramy a bude zahrnovat monitorovací mechanismus pro vyhodnocení pokroku realizace a identifikaci případných nedostatků plnění;
- (d) usnadní větší účast všech příslušných partnerů, včetně občanské společnosti a dětí samotných;
- (e) usnadní důsledný a konzistentní přístup k Úmluvě všem orgánům a institucím smluvní strany

3. Hlavním strategickým dokumentem pro implementaci Úmluvy je Národní strategie ochrany práv dětí přijatá vládou v roce 2012 s akčním obdobím 2012 – 2018. Impulzem k jejímu vytvoření byla poslední závěrečná doporučení Výboru i doporučení vyplývající z dalších mezinárodních dokumentů. Cílem strategie je vytvořit systém péče o ohrožené děti, který zajistí důslednou ochranu práv každého dítěte a naplňování jeho potřeb, bude podporovat kvalitu života dětí a rodin, eliminovat diskriminaci dětí a podporovat všestranný rozvoj dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí, případně v náhradním rodinném prostředí, to vše za aktivní účasti dítěte na rozhodování o záležitostech, které se ho týkají. Dokument nastavuje základní principy, priority a dílčí cíle ochrany práv dětí v ČR s důrazem na konkrétní články Úmluvy, doporučení Výboru a jeho obecné komentáře a další mezinárodní úmluvy či judikaturu, z nichž opatření Strategie vychází.

4. Cíle Národní strategie ochrany práv dětí byly realizovány na základě akčního plánu na léta 2012 – 2015, který obsahoval konkrétní aktivity k naplnění dílčích cílů strategie, termíny a odpovědnost za plnění, finanční zdroje a náklady pro jejich realizaci a indikátory plnění, včetně jejich monitorovacího mechanismu. Navazující akční plán na období 2016–2020 se nepodařilo pro rozpor mezi jednotlivými ministerstvy ohledně sjednocení služeb pro ohrožené děti a jejich převedení do gesce jednoho ministerstva přijmout. Z tohoto důvodu a s ohledem na končící akční období strategie byla v roce 2018 zahájena práce na nové strategii na léta 2018 – 2025.

Vládní orgán odpovědný za koordinaci implementace Úmluvy a doporučení č. 13⁵

5. Orgánem odpovědným za implementaci Úmluvy je i nadále Ministerstvo práce a sociálních věcí, které koordinuje politiku práv dítěte nastavenou Národní strategií ochrany práv dětí a plnění jejich úkolů příslušnými ministerstvy. Pokrok v plnění strategie monitoruje Meziresortní koordinační skupina k transformaci systému péče o ohrožené děti složená ze zástupců ministerstev klíčových pro oblast ochrany práv dětí i občanské společnosti. Ministerstvo do roku 2016 každoročně informovalo vládu o pokroku v plnění úkolů Strategie. Toto reportování skončilo po ukončení akčního období akčního plánu v roce 2015. Plnění strategie se věnuje i Výbor pro práva dítěte působící pod Radou vlády ČR pro lidská práva, na jehož půdě se vede dialog o právech dítěte mezi státní správou a občanskou společností.

Změny zákonů a praxe zajišťující soulad s Úmluvou a opčními protokoly a doporučení č. 11⁶

6. Národní strategie ochrany práv dětí stanovila jako jeden z cílů nastavit legislativní podmínky k zajištění potřeb dětí a mladých lidí. Záměrem bylo vytvořit komplexní právní úpravu, a to zákon o podpoře rodin, náhradní rodinné péči a systému ochrany práv dětí, včetně novelizace dalších souvisejících zákonů. Ministerstvo práce a sociálních věcí podniklo přípravné kroky ve formě zpracování podkladových analýz, vytvořen byl i návrh věcného záměru zákona, avšak kvůli přetrvávajícím rozporům byly nakonec práce na komplexní právní úpravě zastaveny. Provedeny byly dílčí změny právních předpisů, kdy výraznou změnu systému přinesla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, účinná od roku 2013. Ta ustanovila, že je jedním ze základních hledisek sociálně – právní ochrany nejlepší zájem a blaho

(f) vezme v potaz zásady a ustanovení Úmluvy, k ní přijatých opčních protokolů, jakož i Akčního plánu z roku 2002 nazvaného „Svět vhodný pro děti“, a revidované deklarace „Svět vhodný pro děti + 5“ z roku 2007.

⁵ Výbor vyzývá smluvní stranu, aby zajistila přijetí opatření za účelem vytvoření účinného mechanismu nebo podstatného posílení svého stávajícího mechanismu Ministerstva práce a sociálních věcí, zaměřeného na koordinaci politik práv dítěte všech příslušných orgánů a institucí na všech úrovních. V této souvislosti Výbor vyzývá smluvní stranu, aby zajistila nezbytné lidské, technické a finanční zdroje pro realizaci komplexní, ucelené a důsledné politiky práv dítěte na národní, regionální i úrovni obcí.

⁶ Výbor doporučuje smluvní straně, aby provedla komplexní přezkoumání veškeré své legislativy a přijala veškerá opatření nezbytná pro zajištění úplné aplikace Úmluvy v jeho právním systému.

dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemného práva rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Do praxe pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí byly zavedeny nástroje sociální práce, kterými jsou vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, individuální plán ochrany dítěte a případové konference sloužící k rozvoji multidisciplinární spolupráce při řešení případu dítěte. Došlo ke standardizaci výkonu sociálně-právní ochrany zajišťovaného orgány sociálně-právní ochrany dětí a pověřenými osobami k výkonu sociálně-právní ochrany s cílem dosáhnout kvalitního, transparentního, efektivního a nediskriminujícího systému péče o ohrožené děti. Významné změny byly dále zavedeny novým občanským zákoníkem a souvisejícími předpisy s účinností od roku 2014, které budou popsány dále. Na novém systému bude pracováno v následujícím období.

7. Ústavní soud ve svých rozhodnutích už běžně pracuje s principy zakotvenými v Úmluvě, odkazuje přímo na Úmluvu i obecné komentáře vydané Výborem pro práva dítěte, jak je potvrzeno na dalších místech této zprávy.

Sledování dat a doporučení č. 21⁷

8. V rámci plnění Národní strategie ochrany práv dětí a individuálních projektů Ministerstva práce a sociálních věcí byla zpracována řada výzkumů a analýz mapujících stav systému péče o ohrožené děti. Jejich výsledky slouží k tvorbě systémových opatření. V zákoně o sociálně-právní ochraně dětí byl legislativně ukotven informační systém sociálně-právní ochrany dětí, jehož správcem je Ministerstvo práce a sociálních věcí. To také aktuálně nastavuje parametry systému tak, aby bylo možné sledovat data o ohrožených dětech v ČR a o přijatých opatřeních na jejich ochranu, včetně dat o náhradní rodinné péči.

9. Situaci romských dětí, které patří z hlediska naplnění práv dětí mezi zranitelné cílové skupiny, bude možné sledovat prostřednictvím monitorování plnění Strategie romské integrace. V roce 2016 vláda schválila Metodiku pro sledování a vyhodnocování naplňování této strategie založenou na indikátorech vypovídajících o situaci Romů. V návaznosti na ni státní úřady vytvořily monitorovací mechanismy ke sledování úkolů, které jim byly strategií uloženy, založené na sběru dat o situaci Romů. Výstupy monitorování budou každoročně publikovány ve Zprávě o stavu romské menšiny. Není sice používána jednotná definice Roma, ale je možno využít definice uvedenou v Analýze sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, kdy za Roma považujeme takového jedince, který se za něj sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti vždy hlásil, a/nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých antropologických, kulturních nebo sociálních indikátorů.

⁷ Výbor opakuje své předchozí doporučení (CRC/C/15/Add.201, odst. 21) a vyzývá smluvní stranu, aby:

(a) posílila a centralizovala mechanismus integrace a analýzy systematického členění dat o všech dětech do 18 let na všechny oblasti pokryté Úmluvou, se zvláštním důrazem na ohrožené osoby, včetně dětí z etnických menšin; dětí z ekonomicky znevýhodněných domácností; dětí žijících ve venkovských oblastech; dětí v náhradní péči; dětí se zdravotním postižením a dětí vyžadujících zvláštní ochranu, např. pracujících dětí; dětí, jež byly sexuálně zneužívány, a se kterými bylo obchodováno; a

(b) účinně využívala těchto indikátorů a dat při tvorbě a vyhodnocování legislativy, politik a programů implementace, vyčlenění zdrojů a monitoringu Úmluvy.

Dále Výbor vyzývá smluvní stranu, aby stanovila jasnou metodu identifikace romské menšiny v rámci shromažďování dat, aby usnadnil transparentnost a účinnost utváření politik, a v této souvislosti aby zajistil, že tato identifikace bude doplněna přiměřenými podpůrnými a ochrannými mechanismy, za účelem prevence diskriminačního zneužívání takových dat.

Určení a sledování rozpočtu na provádění Úmluvy a doporučení č. 19⁸

10. ČR nemá v současnosti jako samostatný rozpočtový ukazatel výdaje na provádění Úmluvy a práva dítěte a proto je není možné přesně vyčíslit. Informace o konkrétních částkách vynaložených na jednotlivá opatření jsou uvedené v textu a v přílohách.

11. Národní strategie ochrany práv dětí obsahuje cíl transparentní financování systému za účelem změny struktury financování a snadné identifikace prostředků státního rozpočtu vynaložených na ochranu práv dětí. Překážkou v naplnění tohoto cíle je však to, že v ČR nedošlo ke sjednocení systému péče o ohrožené děti, jehož součástí měla být i optimalizace financování systému. V roce 2017 předložilo Ministerstvo práce a sociálních věcí vládě záměr sjednocení služeb pro ohrožené děti a jejich převedení do své gesce i, jehož součástí byl i apel na optimalizaci financování služeb pro děti tak, aby byly prioritně financovány preventivní služby bránící selhání rodiny v péči o dítě před náhradní péčí o děti odebrané z péče rodičů, která jim je poskytována v ústavech či v náhradních rodinách. Návrh nebyl přijat a z tohoto důvodu bude tento úkol řešen společně se sledováním a vyhodnocováním efektivity systému v následujícím období. V současnosti se Ministerstvo práce a sociálních věcí snaží alespoň stanovovat rozpočtové priority pro jednotlivá léta.

Mezinárodní a zahraniční pomoc a spolupráce na provádění Úmluvy a doporučení č. 29⁹

12. ČR vynakládá na oficiální rozvojovou pomoc (ODA) stále více prostředků. ČR se pak v Agendě pro udržitelný rozvoj 2030, resp. Akční agendě z Addis Abeby, zavázala usilovat o dosažení podílu 0,33 % HND na ODA do roku 2030. ČR se rovněž snaží hájit zájmy a práva dítěte v rozvojových zemích skrze mezinárodní bilaterální spolupráci, kde podporuje např. projekty péče o matku a dítě, prevence dětské podvýživy, snížení dětské a mateřské úmrtnosti a integrace dětí se zdravotním postižením. ČR takto podporuje např. i regionální projekty UNHCR zaměřené na ochranu dětí a dalších zranitelných skupin uprchlíků v Etiopii, Súdánu a Keni či dětí bez doprovodu z řad vnitřně vysídlených osob a uprchlíků v Iráku. ČR rovněž každý rok poskytuje dobrovolné příspěvky Úřadu vysokého komisaře pro lidská práva (OHCHR). Větší část těchto příspěvků je účelově nevázaná.¹⁰

Nezávislý dohled nad dodržováním a prováděním Úmluvy a doporučení č. 17¹¹

13. Hlavní lidskoprávní institucí v ČR je veřejný ochránce práv. Jeho úlohou podle zákona je nadále chránit osoby před jednáním úřadů a dalších institucí v rozporu s právem, principy

⁸ Výbor vyzývá smluvní stranu, aby zvažila novelizaci zákona o státním rozpočtu, za účelem realizace čl. 4 Úmluvy, ve smyslu čl. 3 a 6 Úmluvy, aby bylo zajištěno vyčlenění prostředků ze státního rozpočtu, jež jsou přidělovány na realizaci všech práv a v maximální možné míře všech zdrojů, tedy přidělovány transparentním způsobem pro realizaci ekonomických, sociálních a kulturních práv dítěte. Výbor dále vybízí smluvní stranu, aby jasně stanovila každý rok své priority týkající se agendy práv dítěte, zvláště na marginalizované skupiny, a určil přidělení prostředků z rozpočtu vynakládaných na děti na národní i místní úrovni, s cílem vyhodnocení dopadu výdajů na děti a efektivního využití prostředků. V této souvislosti smluvní strana musí přihlídnout k doporučením Výboru ze dne všeobecné debaty konaného 21. září 2007 pod názvem „Zdroje pro práva dítěte – odpovědnost Států.“

⁹ Výbor doporučuje smluvní straně, aby splnila mezinárodně uznaný cíl ODA (oficiální rozvojové pomoci) ve výši. Rovněž vyzývá smluvní stranu, aby zajistila, že realizace práv dítěte se stane prioritou mezinárodních smluv o spolupráci uzavíraných s rozvojovými zeměmi, v rámci mezinárodní bilaterální spolupráce. V tomto ohledu Výbor vyzývá smluvní stranu, aby věnovala zvláštní pozornost závěrečným doporučením Výboru týkajícím se partnerských zemí. Výbor vyzývá smluvní stranu, aby vzala na vědomí doporučení Výboru vyplývající ze dne všeobecné debaty konaného v roce 2007 nazvané „Zdroje pro práva dítěte – odpovědnost Států“.

¹⁰ V roce 2017 objem nevázaných příspěvků činil 1 300 000 Kč.

¹¹ Výbor opakuje své předchozí doporučení (CRC/C/15/Add.201, odst. 17) adresované smluvní straně, aby zcela zohlednila obecný komentář Výboru č. 2 týkající se role národních institucí pro lidská práva, a zřídil nezávislý orgán pro monitoring implementace Úmluvy, včetně citlivého šetření jednotlivých stížností dětí. Výbor rovněž vyzývá smluvní stranu, aby zajistila, že veřejnému ochránci lidských práv budou poskytnuty veškeré nezbytné finanční, technické a lidské zdroje pro účinné řešení stížností, které obdrží od dětí.

demokratického právního státu nebo jejich nečinností. Vykonává též dohled nad dodržováním práv osob omezených na svobodě. Dále se zabývá ochranou před diskriminací, sledováním nucených návratů cizinců a sledováním naplňování Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

14. Ochránce se v rámci své kompetence může zabývat případy na základě stížnosti i z vlastní iniciativy. Dotčené orgány mají povinnost s ochráncem spolupracovat a sdělit, jaká opatření na základě jeho doporučení provedly. Na základě své práce ochránce zpracovává analýzy a zprávy a formuluje doporučení ke zlepšení ochrany lidských práv. O své činnosti informuje pravidelně veřejnost i Poslaneckou sněmovnu, která jej volí a které je odpovědný. Ochránce se rovněž formálně účastní tvorby vládních materiálů a vede jednotlivá ministerstva k lepší ochraně lidských práv v rámci jejich kompetence. Plnění jeho úkolů ve všech oblastech jeho kompetence nepřetržitě zajišťuje Kancelář veřejného ochránce práv, která má i vlastní zdroje financování.

15. Ochránce se při své činnosti věnuje i většině práv dítěte podle Úmluvy. Ve vztahu ke státním orgánům jde především o činnost orgánů sociálně právní ochrany dětí, ale i jakýchkoliv jiných úřadů, pokud se jejich činnost dotkne práv dítěte. Jako národní preventivní mechanismus navštěvuje i věznice, školská zařízení, dětské léčebny či zařízení sociálních služeb, kde jsou děti omezeny na osobní svobodě či závislé na péči. Věnuje se i diskriminaci dětí a stejně tak právům dětí-cizinců při vyhoštění či extradici a právům dětí se zdravotním postižením. Ochránce nemá pravomoc vůči soudům či orgánům činným v trestním řízení a jeho pravomoci vůči soukromým osobám jsou velmi omezené.

16. Na ochránce se může obrátit i samo dítě, a to prostřednictvím dopisu, emailu nebo jednoduchého formuláře na zvláštním webovém portálu.¹² Tento portál zřízený v roce 2012 je určen a uzpůsoben přímo dětem a mladistvým hledajícím pomoc. Srozumitelně shrnuje činnost ochránce a především vysvětluje možnosti, kterých mohou děti využít k ochraně svých práv. Stížnosti od dětí jsou vyřizovány neformálně a přednostně. Po přijetí stížnosti je případ přidělen právníkovi, který dítě obvykle během dvou až tří dnů kontaktuje a probere s ním základní možnosti pomoci. Dítěti je buď doporučen jiný subjekt, na který by se mělo obrátit¹³, nebo se s ním právník dohodne na dalším postupu. Děti nejčastěji žádají o radu s potížemi týkajícími se rodiny, vztahů v rodině, nejrůznějších důsledků rozpadů rodin včetně pobytu v zařízení pro děti či finančních problémů dětí i jejich rodičů.

17. V současné době probíhá analýza činnosti veřejného ochránce práv vůči dětem a je zvažováno, zda jeho kompetence vhodně rozšířit či případně zřídit novou instituci pro ochranu práv dítěte.

Rozšiřování informací o Úmluvě a doporučení č. 23¹⁴

18. Problematika práv dítěte je součástí všech vzdělávacích aktivit pro odborníky pracující s dětmi. V lednu 2014 byl spuštěn informační portál¹⁵ pro šíření informací o právech dětí. Součástí webu jsou rubriky zaměřené na děti, rodiče a širokou veřejnost i odborníky. Rubrika pro děti jim představuje jejich práva a radí v obtížných životních situacích. Rubrika zaměřená na rodiče a veřejnost informuje o službách pro rodiny v obtížné situaci. Stránky jsou pravidelně aktualizovány o nové výstupy. Na portálu je také 1x měsíčně zveřejňován E-bulletin obsahující

¹² <https://deti.ochrance.cz/>

¹³ Na portále se nacházejí též odkazy na nevládní organizace, které se pomocí dětem zabývají.

¹⁴ Výbor vyzývá smluvní stranu, aby přijala opatření za účelem zvýšení informovanosti veřejnosti o Úmluvě, včetně mimo jiné, masových médií, a zavedení výuky o Úmluvě do školních osnov jako zvláštního předmětu na školách.

¹⁵ www.pravonadetstvi.cz

aktuální informace o transformaci systému péče o ohrožené děti. Začlenění Úmluvy do školního vzdělávání je popsáno níže.

19. Ministerstvo práce a sociálních věcí realizovalo v roce 2015 kampaň „Právo na dětství“ s cílem propagovat ochranu práv dětí a podnítit celospolečenskou diskusi na téma systémových změn v této oblasti a zapojit do jejich přípravy odbornou i laickou veřejnost. Cílem bylo zvýšit povědomí a zájem veřejnosti o téma ohrožených dětí, o náhradní rodinnou péči a transformaci systému. Využívány byly prostředky jako tiskové konference, publikace článků o právech dětí, odborné konference a veřejné prezentace, tvorba e-learningových modulů, putovní interaktivní výstavy ve vybraných městech či akce na školách zaměřené na účast dětí při rozhodování o záležitostech, které se jich týkají.

20. Informace o Úmluvě a jejím plnění ze strany ČR jsou uvedeny i na webových stránkách Úřadu vlády¹⁶ ČR, kde jsou zveřejněny všechny periodické zprávy, závěrečná doporučení Výboru a další související dokumenty.

Spolupráce a participace dětí

21. Participace dětí byla posilována změnami předpisů civilního práva, které jsou popsány níže a které posílily pozici dítěte v soudních řízeních a v rodinných vztazích. Účast dětí na rozhodování byla zakomponována i do zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kterým se řídí při ochraně dětí pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Ministerstvo práce a sociálních věcí podpořilo 11 projektů zaměřených na osvětu mezi laickou i odbornou veřejností v oblasti participace a práv dětí. Princip aktivní účasti dětí je do praxe zaváděn i formou vzdělávání a metodické podpory všech pracovníků přicházejících do kontaktu s dětmi, včetně soudců a justičních pracovníků.

22. ČR rovněž podporuje různé formy činnosti a organizace mládeže. V roce 2014 vláda přijala Koncepti podpory mládeže na období 2014 – 2020, která určuje strategické cíle státní politiky ve vztahu k mládeži a opatření k jejich naplnění. Koncepce reflektuje potřeby mládeže zejména v oblasti vzdělávání, kultury a tvořivosti, jejich participace, zdraví a zdravého životního stylu, sociálního začleňování a dobrovolnictví. Zabývá se také environmentální a globální rozvojovou problematikou či přístupem k právům a informacím. Cílem koncepce je přispět ke zvyšování kvality života mladých lidí prostřednictvím rozvoje jejich osobnosti tak, aby dokázali své potřeby přizpůsobovat neustále se měnícímu demokratickému prostředí a využívat svůj tvůrčí a inovativní potenciál v praxi i v aktivní participaci ve společnosti. Na základě koncepce Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy rovněž podporuje mnohé projekty a organizace věnující se mládeži. Na půdě Rady OSN pro lidská práva ČR předkládá od roku 2013 resoluci k rovné účasti na politickém a veřejném životě. Resoluce se zaměřuje na efektivní implementaci článku 25 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, místo v ní však má rovněž participace dětí dle ustanovení Úmluvy.

Dohled nad ochranou zdraví a bezpečnosti dětí při činnosti obchodních společností

23. ČR má speciální standardy na ochranu zdraví a bezpečnosti dětí, které jsou poskytovatelé zboží a služeb z řad byznysu povinni dodržovat. Základní normou pro bezpečnost výrobků a služeb pro děti je zákon o ochraně veřejného zdraví. Tento zákon je pravidelně aktualizován s ohledem na poznání lékařské vědy. Novelou z roku 2015 byly zpřesněny a částečně zpřísněny podmínky pro školy v přírodě a podobné akce. Druhá novela z téhož roku pak zakázala ve školách prodávat potraviny, které jsou v rozporu s požadavky na zdravou výživu dětí.

¹⁶ <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rfp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>

24. Zákon o ochraně veřejného zdraví zmocňuje ministerstva a vládu k vydávání prováděcích předpisů stanovujících konkrétní hygienické normy, požadavky na zdravotní nezávadnost výrobků a služeb pro děti. Jde např. o hygienické požadavky na prostory a provoz škol a dalších zařízení pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, koupaliště, sauny či pískoviště, zotavovací akce pro děti či hračky a výrobky pro děti do 3 let. Všechny tyto předpisy jsou pravidelně revidovány, aby odrážely stav lékařské vědy. Dozorem nad dodržováním pravidel jsou pověřeny zejména krajské hygienické stanice, které mají rovněž pravomoc provádět kontroly a ukládat podmínky a omezení, příp. pokuty. Ministerstvo zdravotnictví má dále pravomoc zakázat uvádění nebezpečných výrobků do prodeje, případně přijmout další mimořádná opatření jako např. mimořádné očkování, karantény, stažení výrobků z trhu, vyhlášení varování ve veřejných sdělovacích prostředcích atd.

II. Definice dítěte

25. Pojem dítě byl definován v úvodní zprávě.¹⁷ Ve sledovaném období nedoznala tato definice žádných změn. I podle nového občanského zákoníku z roku 2014 je dítětem nezletilá osoba ve věku do osmnácti let, kdy nabývá plné svéprávnosti. Má se za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.

26. Před nabytím zletilosti dítě plné svéprávnosti nabývá buď uzavřením manželství, nebo nově přiznáním svéprávnosti. Soud může ve výjimečných případech z důležitých důvodů povolit uzavření manželství dítěti, které dovršilo šestnácti let. Zákon nestanoví důvody, pro které by mělo být uzavření manželství povoleno. Soudy obvykle zkoumají, zda takto uzavřené manželství bude plnit svůj účel, celkovou duševní vyspělostí snoubenců, jejich vzájemný vztah, ekonomickou situaci nově založené rodiny apod. Svěprávnost nabytá uzavřením manželství se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné. Nezletilé dítě starší šestnácti let může také soud požádat o přiznání svéprávnosti. Soud návrhu vyhoví, pokud je osvědčena schopnost dítěte samo se živit a obstarat si své záležitosti a pokud s návrhem souhlasí jeho zákonný zástupce. Je-li to z vážných důvodů v zájmu dítěte, soud může přiznat svéprávnost nezletilému dítěti v jiných případech, např. i v případě dítěte, jež dosud není schopno se samo živit.

27. I za předpokladu, že se nezletilé dítě stane plně svéprávné z důvodu uzavření manželství nebo přiznání svéprávnosti soudem, je nadále považováno za dítě podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Sociálně-právní ochrana je mu však státem poskytována jen se souhlasem nezletilého emancipovaného dítěte a v nezbytném rozsahu, např. pokud samo dítě o pomoc požádá, pokud u dítěte trvá soudem uložená ústavní nebo ochranná výchova, proti dítěti je vedeno trestní nebo přestupkové řízení nebo se dítě nachází ve věznici ve výkonu vazby nebo trestního opatření odnětí svobody.

28. Věková hranice trestní odpovědnosti patnáct let zůstala zachována. Specificky přiznává zákon o pobytu cizinců na území ČR plnou procesní způsobilost cizinci staršímu 15 let, který je schopen projevit svou vůli a samostatně jednat.

¹⁷ CRC/C/11/Add.11, odst. 23

III. Obecné principy

Rovné zacházení a zákaz diskriminace včetně závěrečného doporučení č. 31¹⁸

29. Právní úprava vychází z ústavních principů rovnosti v důstojnosti a v právech a zákazu diskriminace z nelegitimních důvodů¹⁹. Od roku 2009 je účinný antidiskriminační zákon, který zakazuje přímou i nepřímou diskriminaci z důvodů rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru. Zákon zakazuje diskriminaci v oblastech zaměstnání a přístupu k zaměstnání a souvisejících věcech, sociálního zabezpečení a sociálních výhod, zdravotní péče, vzdělání a poskytování zboží a služeb včetně bydlení. Zákon postihuje přímou a nepřímou diskriminaci i obtěžování, pronásledování a pokyn a navádění k diskriminaci.

30. Rovný přístup k právům garantuje ČR v hmotném i procesním právu. Soudy a správní orgány mají povinnost rovného přístupu ke všem osobám v trestním, civilním i správním řízení před soudy a jinými orgány. Listina základních práv a svobod obecně garantuje rovný přístup ke všem základním právům a svobodám všem dětem. Speciální opatření na ochranu různých skupin dětí jsou pak popsány níže v jednotlivých kapitolách.

31. V návaznosti na Durbanskou deklaraci a Akční program zvažovala ČR přijetí Národního akčního plánu proti rasismu. Po analýze stávajících legislativních i nelegislativních opatření, institucionálního zabezpečení a programů a koncepcí nebylo k přijetí Národního akčního plánu proti rasismu přikročeno. ČR se daří postupně naplňovat jednotlivé body Akčního programu a Durbanské deklarace prostřednictvím každoročně aktualizované Koncepce boje proti extremismu a existujících strategií a opatření.

Nejlepší zájem dítěte a doporučení č. 33²⁰

32. Princip nejlepšího zájmu dítěte je v české legislativě zakotven, avšak česká legislativa pracuje s pojmem „zájem dítěte“. Zájem dítěte je kritériem pro rozhodování v občanském zákoníku např. ve spojení s osvojením, rodičovskou odpovědností nebo úpravou styku rodičů a dětí či rozvodem manželství. Podobně v občanském soudním řádu a zákoně o zvláštních řízeních soudních je zájem dítěte uveden jako kritérium pro určování příslušnosti soudu či zahájení a vedení řízení nebo ustanovování opatrovníka. Nejlepší zájem dítěte je výslovně uveden v zákoně o pobytu cizinců jako kritérium pro vyhoštění nezletilého občana EU.

33. S principem nejlepšího zájmu dítěte prakticky pracují soudy podle rozhodnutí Ústavního soudu, který v několika nálezech zkritizoval nedostatečné zohlednění principu nejlepšího zájmu dítěte v rozhodnutích obecných soudů. Ústavní soud výslovně řekl, že nejlepší zájem dítěte je nejen procesním pravidlem, ale také substantivním právem a interpretačním principem, který obecné soudy musí ve svých rozhodnutích aplikovat.²¹ Ústavní soud zdůraznil nejlepší zájem dítěte v rozhodnutích týkajících se svěřeni dítěte do péče a styku s rodičem, řešení sporu mezi

¹⁸ Výbor vyzývá smluvní stranu, aby urychleně přijala veškerá nezbytná opatření pro zajištění účinného zrušení jakýchkoli a veškerých forem segregace dětí romského původu, zvláště diskriminačních praktik vůči nim ve vzdělávacím systému, poskytování základních služeb a bydlení, v souladu s jejími závazky vyplývajícími ze Štrasburské deklarace o Romech (2010) a v souladu s Doporučením Výboru ministrů Rady Evropy týkajícím se politik pro Romy anebo kočovníky v Evropě. Výbor dále vyzývá smluvní stranu, aby skutečně přijala komplexní národní akční plán prevence rasismu, rasové diskriminace, xenofobie a intolerance, s přihlédnutím k veškerým příslušným ustanovením Durbanské deklarace a akčního programu, se zvláštním důrazem na čl. 2 Úmluvy.

¹⁹ Blíže viz HRI/CORE/CZE/2010, str. 42, bod 145 a následující.

²⁰ Výbor vyzývá smluvní stranu, aby zvýšila své úsilí o zajištění přiměřené integrace a důsledné aplikace principu nejlepšího zájmu dítěte v legislativních, správních a soudních řízeních, jakož i ve všech politikách, programech a projektech, které se týkají dětí a majících dopady na děti. Právní odůvodnění všech soudních a správních rozhodnutí musí rovněž vycházet z tohoto principu.

²¹ Nález sp. zn. I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017.

rodiči, uznání rodičovství, práva na náhradu škody či určování druhu a výše trestu odsouzeného rodiče.

Respektování názoru dítěte v zákonech a v řízeních a doporučení č. 36²²

34. Národní strategie ochrany práv dětí zdůrazňuje participaci dítěte jednak v podobě průřezového tématu a jednak v podobě dílčího cíle č. 3 vytváření příležitostí pro děti a mladé lidi účastnit se rozhodování o záležitostech, které se jich týkají a které je ovlivňují. Na základě analýzy a revize stávající právní úpravy byly přijaty nové předpisy.

35. Přijetím nového občanského zákoníku a dalších souvisejících zákonů došlo k výraznějšímu zakotvení práva dítěte na to, aby bylo slyšeno ve věcech, které se ho týkají. Tato povinnost platí výslovně pro rodiče či jiné zastupující osoby a soudy. Pokud je dítě dostatečně vyspělé a schopno chápat relevantní informace, vytvořit si vlastní názor a sdělit jej, musí mu rodiče či jiné zastupující osoby před rozhodnutím, které se dotýká jeho zájmu, sdělit potřebné informace, aby si mohlo vytvořit názor na danou záležitost. Názoru dítěte pak musí rodiče věnovat patřičnou pozornost a vzít jej při rozhodování v úvahu. O dítěti starším 12 let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Rodiče jsou tak např. povinni vzít v úvahu názor dítěte při rozhodování o jeho vzdělání nebo pracovním uplatnění. Podobná je povinnost soudů podle zákona o zvláštních řízeních soudních před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytnout dítěti potřebné informace o soudním řízení a důsledcích soudního rozhodnutí, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a sdělit jej. Názoru dítěte musí i soud věnovat patřičnou pozornost. Soud v občanském soudním řízení má již od roku 2009 povinnost zjistit názor dítěte jeho výsledkem a jen ve výjimečných případech prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Právo na participaci dítěte bylo také předmětem několika nálezů Ústavního soudu, který upozornil, že nezletilé osoby mají právo na participaci v soudním řízení, tj. nejen být slyšeny, ale plně se jej zúčastnit v závislosti na svém věku a rozumové a citové vyspělosti.

36. Nová právní úprava posiluje participaci dítěte a jeho postavení ve vybraných typech soudních řízení a v dalším rozhodování o vlastních záležitostech. Zákon stanoví, že před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit. Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost. Některá řízení jako řízení o povolení uzavřít manželství či řízení o přiznání svéprávnosti nezletilému dítěti, návrh na přivolení k provozování obchodního závodu nebo jiné samostatné výdělečné činnosti dítěte nebo návrh na vydání předběžného opatření na ochranu proti domácímu násilí, se zahajují na návrh dítěte. Souhlas dítěte staršího 12 let je výslovně potřeba s jeho osvojením, ledaže je mimo jakoukoli pochybnost, že by byl postup požadující osobní souhlas osvojovaného dítěte v zásadním rozporu se zájmy dítěte, nebo že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu. Osvojitel má následně povinnost informovat

²² Výbor opakuje své doporučení (CRC/C/15/Add.201) smluvní straně, aby zavedla komplexní právní úpravu práva dítěte být slyšeno, jež by platila pro soudy, správní orgány, instituce, školy, výchovné ústavy a rodiny v záležitostech týkajících se dětí a zaručovala právo odvolání proti takovým rozhodnutím, v souladu s čl. 12 Úmluvy. Dále je třeba posílit osvětové a vzdělávací programy pro realizaci těchto zásad, aby se změnilo tradiční vnímání dětí jako objektů a nikoli subjektů práv. Výbor rovněž doporučuje smluvní straně, aby přijala opatření umožňující přímé vyslechnutí názorů dítěte ve všech řízeních týkajících se dětí, a v souvislosti s tím, aby poskytl přiměřené záruky a mechanismy zajišťující účinnou realizaci takové participace dítěte zamezující jeho manipulaci nebo zastrasování. Výbor dále doporučuje vytvoření systémů zohledňujících názory dítěte v politických diskusích a rozhodnutích, která se jich týkají. V této souvislosti Výbor upozorňuje smluvní stranu na obecný komentář č. 12 (CRC/C/GC/12) k právu dítěte být slyšeno.

osvojenec o adopci, jakmile je to vhodné, nejpozději do zahájení školní docházky. Osvojenec má právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení. Podobně dítě starší 15 let musí souhlasit se změnou svého jména. Dítě, které je schopno pochopit situaci a vytvořit si svůj názor, je povinně slyšeno v řízení ve věci péče o dítě, styku s dítětem, výživného, rodičovské odpovědnosti, zastupování dítěte, poručenství, opatrovnictví, pěstounské péče, ústavní výchovy apod. Soud, zákonný zástupce a opatrovník dítěte jsou povinni poskytnout dítěti, které je účastníkem těchto soudních řízení, potřebné informace o předmětu řízení, o možných důsledcích vyhovění názoru dítěte i důsledcích soudního rozhodnutí.

37. Orgány sociálně-právní ochrany dětí mají povinnost respektovat názor dítěte, které je schopno jej formulovat a svobodně vyjadřovat, při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají. Při své činnosti musí orgán sociálně-právní ochrany brát v úvahu přání a pocity dítěte s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychického vývoje. Orgány sociálně-právní ochrany musí dítěti, které je schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost posoudit dosah a význam rozhodnutí vztahujícího se k jeho osobě, dát informace o všech závažných věcech, které se jej týkají, zejména jde-li o rozhodnutí ze soudního nebo správního řízení, kterého je dítě účastníkem.

38. Podle zákona o zdravotních službách, který nabyl účinnosti v roce 2012, má nezletilý pacient právo vyjádřit svůj názor na poskytnutí zamýšlené zdravotní služby, jestliže je to přiměřené rozumové a volní vyspělosti jeho věku, a tento názor musí být přiměřeně zohledněn. Nezletilý pacient může dát souhlas s poskytnutím zdravotní služby, jestliže je provedení takového úkonu přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti odpovídající jeho věku. Má-li být zasaženo do integrity dítěte staršího čtrnáct let, které zákroku vážně odporuje, nelze zákrok provést bez souhlasu soudu, třebaže zákonný zástupce dítěte se zákrokem souhlasí. Umělé přerušování těhotenství je možné provést dítěti mladšímu šestnácti let pouze se souhlasem zákonného zástupce, popřípadě osoby, které bylo dítě svěřeno do výchovy. Pokud uměle přeruší těhotenství žena ve věku od šestnácti do osmnácti let, vyrozumí zdravotnické zařízení o tom jejího zákonného zástupce.

39. Téma participace dítěte v soudních řízeních bylo předmětem seminářů Justiční akademie pro soudce „Psychologie výslechu dítěte“, „Kolokvium ke střídavé výchově“ či přednášky o způsobech výslechu nezletilce před soudem na semináři Rodinné právo pro opatrovnické soudce. Ministerstvo práce a sociálních věcí vytvořilo metodické materiály a instrukce pro pracovníky sociálně-právní ochrany dětí. Dalšími aktivitami byly informační kampaně, vzdělávání a osvětová činnost zaměřená na zjišťování názoru dítěte.

40. V roce 2012 byly přijaty Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí při poskytování sociálně-právní ochrany orgány sociálně-právní ochrany. V těchto standardech je zakotveno kritérium jednání s klientem a vymezení základních principů sociálně-právní ochrany včetně důsledného dodržování lidských práv a základních svobod a informování klienta o postupech používaných při výkonu sociálně-právní ochrany. V Manuálu implementace jsou tyto principy podrobněji popsány a jsou zde zmíněny výslovně i nejlepší zájem dítěte a povinnost orgánů ctít právo dítěte sdělit svůj názor a přání a pomáhat jej v rámci možností uskutečnit.

IV. Občanská práva a svobody

Jméno a příjmení

41. Každé narození dítěte na území ČR, jakož i narození dítěte v zahraničí, je-li státním občanem ČR, je registrováno v matrice vedené příslušným obecním úřadem. Povinnost hlásit narození dítěte neprodleně matrice má zdravotnické zařízení, kde se dítě narodilo, případně lékař, který poskytl služby jako první, nebyl-li porod ukončen ve zdravotnickém zařízení, rodič

dítěte, popřípadě jeho zákonný zástupce či jmenovaný opatrovník, a nedošlo-li k tomuto, pak kdokoliv, kdo se o narození dítěte dozví.

42. Každé dítě má právo na jméno, kterým se rozumí osobní jméno a příjmení. Jméno dítěti vybírají rodiče. Pokud k tomu nedojde, rozhodne o určení jména soud. Změna jména je možná. Matrika však změnu jména dítěte nepovolí, bylo-li by to v rozporu s jeho zájmy. V případě dítěte staršího 15 let je pak nezbytný jeho souhlas. V případě adopce je změna osobního jména možná dítěte na základě prohlášení osvojitelů provedeného do šesti měsíců od právní moci rozsudku o osvojení, i tehdy však musí dítě starší 15 let se změnou souhlasit. Příjmení osvojeného dítěte se ze zákona mění na příjmení osvojitele nebo na příjmení, které osvojitelé při uzavření manželství určili jako příjmení pro své děti. Nesouhlasí-li osvojené dítě starší 15 let se změnou svého příjmení, rozhodne soud o tom, že osvojenec si ponechá své rodné příjmení, ke kterému bude připojeno příjmení osvojitele.

Určování státního občanství a doporučení č. 38²³

43. Podle zákona o státním občanství dítě nabývá státní občanství ČR narozením, je-li alespoň jeden z rodičů státním občanem ČR. To platí, i pokud je rodičovství občana ČR určeno až po narození např. určením otcovství i osvojením. Státní občanství je rovněž možné udělit na žádost. Na udělení však není právní nárok a rozhoduje o něm Ministerstvo vnitra. Zkoumá se zejména úroveň integrace do společnosti a délka pobytu na území státu. U děti žádajících o státní občanství se např. nezkoumá délka jejich pobytu na území státu.

44. Česká právní úprava plně respektuje princip předcházení vzniku apatritidy nabytím státního občanství v souladu s mezinárodními smlouvami.²⁴ Děti mladší 3 let nalezené na území ČR, jejichž totožnost se nepodaří zjistit, nabývají státní občanství ČR dnem nalezení, pokud do 6 měsíců nevyjde najevo, že nabyly státní občanství jiného státu. Děti, které se narodí na území ČR rodičům bez státního občanství nebo které nenabýly občanství ani jednoho z rodičů, mohou nabyt automaticky narozením české státní občanství, pokud alespoň jeden z rodičů má povolen pobyt na dobu delší než 90 dnů. České státní občanství nabývá rovněž dítě bez občanství, které se narodí na území ČR a legálně zde pobývá, pokud bylo svěřeno do náhradní péče. České státní občanství může nabyt i osoba neznámé totožnosti starší 3 let nalezená na území ČR, pokud se do 6 měsíců nezjistí, že má jiné státní občanství. Zjednodušeným způsobem může nabyt státní občanství ČR rovněž dítě, které je na území ČR svěřeno do náhradní péče, a to na základě prohlášení rodičů, osoby, které bylo dítě svěřeno pravomocným rozhodnutím soudu do péče, nebo ředitele zařízení pro výkon ústavní výchovy anebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které pečují o dítě na základě pravomocného soudního rozhodnutí. Státní občanství ČR nabývá rovněž dítě, které se narodí na jejím území a které v den svého narození bylo a nadále je bezdomovcem, pokud bylo svěřeno do náhradní péče. V tomto případě dítě nabývá státní občanství ČR dnem nabytí právní moci rozhodnutí soudu o svěřením do náhradní péče.

Svoboda projevu a právo na informace

45. Svoboda projevu a právo vyhledávat a shromažďovat informace jsou zaručeny Listinou základních práv a svobod dětem stejně jako dospělým. Pokud je žadatel o informace podle zákona o svobodném přístupu k informacím schopen vážně a srozumitelně formulovat svou

²³ Výbor vyzývá smluvní stranu, aby přijala veškerá nezbytná opatření za účelem zajištění urychleného udělení státního občanství všem dětem narozeným na jeho území. V této souvislosti Výbor připomíná ustanovení Úmluvy o omezení počtu osob bez státní příslušnosti z roku 1961, jež stanovuje, že výsledkem rozhodnutí o žádostech o občanství, trvalý pobyt nebo podobný status rodičů dítěte narozeného na daném území nesmí být dotčeno právo dítěte získat státní občanství smluvní strany, ve kterém by toto dítě jinak bylo bez státní příslušnosti. Výbor rovněž vyzývá smluvní stranu, aby přijala veškerá opatření nezbytná pro zajištění práva všech dětí znát od narození, a v co největší možné míře své rodiče a být v jejich péči.

²⁴ ČR je smluvní stranou Úmluvy o právním postavení osob bez státní příslušnosti, Úmluvy o omezení případů bezdomovectví a Evropské úmluvy o státním občanství.

žádost, mají mu informace být poskytnuty. Veřejnoprávní média pak mají podle zákona povinnost cílit svou produkci na všechny věkové skupiny včetně dětí.

Ochrana dětí před nebezpečným obsahem

46. Ochrana veřejného pořádku a mravnosti, jakož i harmonického rozvoje dětí a mladistvých je jeden z přípustných důvodů pro zákonné omezení svobody projevu. Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání stanoví jako jednu ze základních povinností provozovatelů nezařazovat do vysílání v době od 6.00 do 22.00 hodin pořady, které mohou vážně narušit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých zejména pornografií nebo násilím. Provozovatelé jsou povinni zajistit, aby vysílání pořadů bezprostředně předcházelo slovní upozornění na jeho nevhodnost pro děti a mladistvé a aby televizní pořad byl označen příslušným obrazovým symbolem po celou dobu vysílání. Tyto podmínky se vztahují i na audiovizuální mediální služby na vyžádání šířené skrze internet.

47. Provozovatelé vysílání dále nesmějí zařazovat do vysílání reklamy určené dětem nebo v nichž vystupují děti, které podporují chování ohrožující jejich fyzický, psychický nebo mravní vývoj či při vysílání reklamy přímo pobízet děti a mladistvé, aby kupovali nějaký výrobek nebo službu s využitím jejich nezkušenosti nebo důvěřivosti nebo bezdůvodně ukazovat děti a mladistvé v nebezpečných situacích.

48. V roce 2012 byl přijat nový zákon o audiovizu, který upravuje označování filmů z hlediska vhodnosti jeho obsahu pro děti a mladistvé. Film je klasifikován buď jako přístupný bez omezení, nebo nevhodný pro děti do 12 let, nepřístupný pro děti do 15 let, nebo nepřístupný pro děti a mladistvé do 18 let. Klasifikaci musí výrobce zajistit pro každý film uvedený na území ČR a sdělit ji distributorům. Distributoři nesmí vpustit na představení dítě, pro které je dílo nevhodné, prodat mu či půjčit rozmnoženinu díla. Další povinností je pak viditelně označit obal díla příslušnou klasifikací. Nesplnění těchto povinností je přestupkem. Uvedené povinnosti se týkají i distribuce prostřednictvím internetu a audiovizuálních služeb na vyžádání.

49. Poskytování nevhodného obsahu dítěti může být v krajním případě i trestným činem. Podle českého trestního práva je trestné poskytnutí pornografického materiálu dítěti. Další trestné činy, týkající se přímo dětské pornografie či ochrany dětí před sexuálním zneužíváním jsou popsány níže.

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání

50. Svoboda vyznání včetně svobody nemít vyznání je zaručena Listinou základních práv a svobod. Podle zákona o církvích a náboženských společnostech je zaručeno právo nezletilých dětí na svobodu náboženského vyznání nebo být bez vyznání. Zákonní zástupci nezletilých dětí mohou výkon tohoto práva usměrňovat způsobem odpovídajícím rozvíjejícím se schopnostem nezletilých dětí.

Svoboda sdružovací a shromažďovací

51. V oblasti práva sdružovacího a shromažďovacího mají děti stejná práva jako dospělí až na několik výjimek. Podle zákona o právu shromažďovacím může shromáždění svolat pouze osoba starší 18 let a na místě shromáždění musí být potřebný počet způsobilých pořadatelů starších 18 let, neboť svolavatel nese odpovědnost za průběh shromáždění a musí být plně způsobilý právně jednat. Ke shromáždění svolanému osobou mladší 18 let budou tedy úřady přistupovat jako ke shromáždění, které nebylo řádně oznámeno, což není však samo o sobě důvodem k jeho rozpuštění. Účast osob mladších 18 let na shromážděních není nijak omezena.

52. Věk členství ve spolku či jiné právnické osobě není zákonem přímo omezen. Člověk se může stát členem spolku, pokud je dostatečně rozumově a mravně vyspělý, aby chápal podstatu členství a práva a povinnosti, která mu z něj plynou. Členy orgánů právnických osob mohou být pouze osoby plně svéprávné. Občanský zákoník však umožňuje, aby se děti staly členy

volených kolektivních orgánů právnických osob, pokud se hlavní činnost právnické osoby týká nezletilých osob a hlavním účelem právnické osoby není podnikání a stanovy tuto možnost výslovně umožňují. Děti se tak mohou přímo podílet na řízení mládežnických organizací jako členové statutárních orgánů.

Právo na ochranu soukromí a podoby

53. Státní orgány mají obecnou povinnost věnovat zvýšenou pozornost ochraně soukromí dětí v řízeních. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí opravňuje zaměstnance orgánu sociálně-právní ochrany dětí navštěvovat v souvislosti s plněním svých úkolů dítě a rodinu, a zjišťovat, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za jeho výchovu o dítě pečují, v jakých podmínkách dítě žije a jak se chová. Zákon jim umožňuje pořizovat obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí, v němž se dítě zdržuje. Zároveň s tím však mají tito zaměstnanci zákonnou povinnost mlčenlivosti o skutečnostech, se kterými se seznámili, pokud jí nejsou zproštěni. I v ostatních řízeních mají úřední osoby povinnost šetřit zájem dětí a věnovat zvýšenou pozornost ochraně jejich soukromí. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže zakazuje zveřejňování jakýchkoliv informací, ve které je uvedeno jméno či jakoukoliv jinou informaci o identitě mladistvého nebo dítěte mladšího 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného. Předseda senátu může s přihlédnutím k osobě mladistvého a povaze charakteru provinění rozhodnout o uveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku s uvedením jména a příjmení mladistvého, jakož i o uveřejnění jeho dalších osobních údajů, jde-li o zvláště závažné provinění a takové uveřejnění je potřebné z hlediska ochrany společnosti. Obecně platí, že spáchání trestného činu nebo přestupku na dítěti je přitěžující okolností, která odůvodňuje uložení vyššího trestu. Souhlasit se zásahem do soukromí, případně udělit souhlas se šířením fotografií či jiných záznamů může za nezletilé dítě rodič. Ani rodič však nemá právo souhlasit s nepřiměřeným zásahem.²⁵

V. Násilí na dětech

Týrání a zanedbání dítěte včetně sexuálního zneužívání a doporučení č. 68²⁶

54. Týrání dětí je upraveno v trestním zákoníku trestným činem „týrání svěřené osoby“. Je tak postihováno týrání osoby v péči nebo výchově, které spočívá ve zlém nakládání s vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které svěřená osoba pociťuje jako těžké příkoří. Trvalost jednání pachatele je ovšem vždy posuzována s ohledem na intenzitu zlého zacházení. Jednání pachatele může směřovat jak do psychické sféry, tak fyzické integrity oběti, přičemž se nevyžaduje, aby v příčinné souvislosti s jednáním pachatele vznikly následky na zdraví. Pokud osoba opustí dítě, o které má povinnost pečovat, a vystaví ho tím nebezpečí smrti

²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3770/2011

²⁶ Výbor doporučuje smluvní straně, aby:

- (a) vytvořila a zavedla standardizovaný systém shromažďování dat o dětech, jež byly sexuálně vykořisťovány anebo zneužívány, s cílem umožnit efektivní vzájemné srovnávání, analýzu a aplikaci těchto dat příslušnými sektory smluvní strany za účelem řešení tohoto problému;
- (b) zajistila komplexní studie o tomto problému, s přihlédnutím mj. k výskytu sexuálního vykořisťování a zneužívání, jeho příčinám, typologii obětí a pachatelů, míře skrytého výskytu a účinnosti přijímaných opatření;
- (c) vytvořila koordinovaný systém spolupráce a výměny informací mezi orgány, institucemi, organizacemi a odborníky zabývajícími se tímto problémem;
- (d) posílila ve svém aktualizovaném akčním plánu poskytování dlouhodobé holistické psychosociální podpory dětským obětem sexuálního zneužívání;
- (e) zlepšila přístupnost a informovanost o akčním plánu týkajícím se tohoto problému mezi širokou veřejností, zvláště dětmi a jejich rodiči;
- (f) zajistila, prostřednictvím přiměřených právních ustanovení, postupů a předpisů, aby všechny dětské oběti anebo svědci zločinů, včetně dětských obětí zneužívání, domácího násilí, sexuálního a ekonomického vykořisťování, únosů a obchodování, měly účinný přístup ke spravedlnosti a aby jim byla poskytována ochrana požadovaná Úmluvou s přihlédnutím k Pokynům OSN pro výkon justice v záležitostech týkajících se dětských obětí a svědků trestné činnosti (připojené k rezoluci Ekonomické a sociální rady č. 2005/20 ze dne 22. července 2005).

nebo ublížení na zdraví, dopustí se trestného činu „opuštění dítěte nebo svěřené osoby“. Pachatel trestného činu „ohrožování výchovy dítěte“ ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že ho např. svádí k zahálčivému nebo nemravnému životu nebo mu umožní tento vést, umožní mu opatřovat pro sebe nebo pro jiného prostředky získané trestnou činností nebo jiným zavrženíhodným způsobem, umožní mu hru na výherním hracím přístroji anebo jinak závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat. Osoba odpovědná za dítě, která ponechá dítě bez náležitého dozoru a tím je vystaví nebezpečí vážné újmy na zdraví, nebo umožní dítěti způsobit újmu na zdraví jiné osobě nebo škodu na cizím majetku, se dopustí přestupku podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí a může být postížena pokutou. Podobný trest hrozí této osobě, pokud použije vůči dítěti nepřiměřený výchovný prostředek nebo omezení či jej zneužívá k fyzickým pracím nepřiměřeným jeho věku a stupni tělesného a rozumového vývoje. Zanedbání dítěte může také vést k omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti podle občanského zákoníku, jak je popsáno níže. Ublížení na zdraví dítěti nebo jiné hrubé jednání vůči dítěti, jehož závažnost a společenská škodlivost nedosahuje intenzity trestného činu, může být posuzováno rovněž jako přestupek proti občanskému soužití podle zákona o některých přestupcích (zákon č. 251/2016 Sb.). Podle nového zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (zákon č. 250/2016 Sb. účinný od 1. 7. 2017) přitom platí, že k zahájení řízení o přestupku se nevyžaduje souhlas dítěte mladšího 18 let, proti kterému byl přestupek spáchán, ani když byl přestupek spáchán rodičem nebo jinou osobou blízkou dítěti.

55. Úprava domácího násilí chrání i děti. Zákon o zvláštních řízeních soudních umožňuje vydat předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí. Soud tímto opatřením může rozhodnout, aby osoba opustila společné bydlení, nevstupovala do bezprostředního okolí společného obydlí, zdržela se setkávání s navrhovatelem nebo aby se zdržela nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem.

56. Sexuální zneužívání dětí a mládeže je postihováno především jako trestný čin pohlavního zneužití. Ten dopadá na pachatele, který vykoná soulož s dítětem mladším 15 let nebo je jiným způsobem pohlavně zneužije. U dětí mezi 15 a 18 lety není trestný dobrovolný pohlavní styk, ale pouze styk vynucený nebo styk za protiplnění. Ten je postižitelný jako trestný čin sexuálního nátlaku, svádění k pohlavnímu styku nebo znásilnění, případně obchodování s lidmi. Trestné jsou též výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií, zneužití dítěte k výrobě pornografie nebo účast na pornografickém představení, ve kterém účinkuje dítě.²⁷ Jakékoliv ublížení na zdraví dítěti je navíc přísněji trestáno.

Opatření proti škodlivým praktikám

57. ČR v květnu 2016 podepsala Úmluvu Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí z roku 2011. Následně bylo v rámci přípravy novelizace trestního zákoníku zvažováno zavedení skutkové podstaty trestného činu postihujícího fenomén nucených sňatků. Nicméně nakonec bylo seznáno, že nucený sňatek lze postihnout již za současné právní úpravy, a to podle okolností případu jako trestný čin „vydírání“ nebo „obchodování s lidmi“. Vylákání jiného do cizího státu za účelem jeho donucení k sňatku je podle stávající právní úpravy trestně postižitelné jako trestný čin „zavlečení“, pokud je osoba zavlečena z nebo do ČR, což požadavkům uvedené úmluvy plně neodpovídá. Proto je v aktuálně projednávané novele trestního zákoníku tento trestný čin doplněn tak, aby postihoval i vylákání osoby z nebo do jiného státu než ČR.

²⁷ K těmto otázkám rovněž viz úvodní zpráva ČR o plnění Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie CRC/C/OPSC/CZE/1

Mučení, ponižující zacházení, tělesné tresty a doporučení č. 40²⁸ a 42²⁹

58. Mučení a ponižující zacházení je v ČR zakázáno trestným činem „mučení a jiné nelidské a kruté zacházení“, který postihuje každého, kdo mučením nebo jiným nelidským a krutým zacházením v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci působí jinému tělesné nebo duševní utrpení. Postih je přitom přísnější, pokud pachatel spáchá takový čin na dítěti mladším patnácti let.

59. ČR považuje násilí na dětech za naprosto nepřijatelné ve všech prostředích včetně rodiny. Tělesné i psychické tresty jsou zakázány ve školách a zařízeních sociálních či zdravotních služeb. Rodiče mohou použít výchovné prostředky pouze v přiměřené podobě a míře a nesmí ohrozit zdraví nebo rozvoj dítěte ani se dotknout jeho lidské důstojnosti. V případech vážného ohrožení nebo narušení příznivého vývoje dítěte v rodině může soud předběžným opatřením dítě odebrat z péče rodičů a v krajním případě je omezit nebo zbavit rodičovských práv. Pokud rodič nebo jiná osoba neúmyslně ublíží dítěti na zdraví, jedná vůči němu jinak hrubě nebo mu takovým jednáním hrozí anebo použije nepřiměřený výchovný prostředek nebo omezení a toto jednání nedosahuje intenzity trestného činu, může se dopustit přestupku podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí popsaného výše nebo přestupku proti občanskému soužití. Způsobení úmyslné újmy na zdraví nebo ublížení na zdraví z nedbalosti je trestným činem. Krajní případy domácího násilí pokrývá trestný čin týrání svěřené osoby popsaný výše.

VI. Rodinné prostředí a náhradní rodinná péče

Právo dítěte na výchovu rodiči a právo a povinnost rodičů vychovávat své dítě

60. Listina základních práv a svobod stanoví, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů a děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu podle zákona.

61. Podle občanského zákoníku je dítě povinno dbát svých rodičů a ti mají do dosažení jeho svéprávnosti právo jej usměrňovat výchovnými opatřeními, která odpovídají jeho rozvíjejícím se schopnostem, za účelem ochrany morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Dítě je povinno se těmito opatřeními podřídit. Na druhou stranu rodiče mohou použít výchovné prostředky pouze v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem,

²⁸ Výbor naléhá na smluvní stranu, aby čelila široce rozšířené toleranci vůči tělesným trestům, mj. formou osvětových a vzdělávacích programů pro veřejnost, s cílem podpořit používání alternativních disciplinárních opatření v souladu s vlastní důstojností dítěte, a v této souvislosti zajistila zákaz tělesných trestů ve všech prostředích, včetně rodiny.

²⁹ Aby byly dále posíleny současné iniciativy smluvní strany, Výbor doporučuje, aby tato nadále:

(a) upřednostňovala zrušení všech forem násilí na dětech a zajistila realizaci doporučení Studie OSN o násilí na dětech (A/61/299), s přihlédnutím k výsledkům a doporučením regionální konzultace pro Evropu a Střední Asii, konané ve dnech 5. až 7. července 2005 v Lublani, věnující zvláštní pozornost genderové problematice;

(b) poskytla informace týkající se realizace doporučení shora uvedené studie v její příští pravidelné zprávě smluvní strany, zvláště doporučení, na která upozorňuje zvláštní zástupce generálního tajemníka ohledně násilí na dětech, a to informací o:

(i) vytvoření národní komplexní strategie prevence a potírání všech forem násilí na dětech ve všech účastnických státech;

(ii) zavedení explicitního zákazu národním právem ohledně všech forem násilí na dětech ve všech prostředích; a

(iii) konsolidaci národního systému sběru dat, jejich analýz a šíření, a oblasti výzkumu týkajícího se násilí na dětech.

(c) spolupracovala se zvláštním zástupcem generálního tajemníka ohledně násilí na dětech a obracela se o technickou pomoc, mj. k UNICEF, Úřadu Vysoké komisařky pro lidská práva (OHCHR), Světové zdravotnické organizace (WHO), Mezinárodní organizace práce (ILO), Organizace OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu (UNESCO), Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR), Úřadu OSN proti drogám a zločinu (UNODC), jakož i partnerským nevládním organizacím.

neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti dítěte. Obecně platí, že rodiče mají být svým dětem způsobem života a chování v rodině všestranně příkladem.

62. Rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte má podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí právo při výkonu svých práv a povinností požádat o pomoc orgán sociálně-právní ochrany, soud či Policii ČR. Tyto subjekty jsou v rozsahu svých oprávnění povinny pomoc poskytnout. Vedle nich poskytují pomoc i pověřené osoby, které provádějí sociálně-právní ochranu na základě pověření krajským úřadem a splňují odbornou způsobilost a potřebné hygienické, technické či materiální podmínky. Často jde o odborné nevládní organizace.

63. Jsou-li ohroženy řádná výchova a příznivý vývoj dítěte a rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte nemohou nebo nejsou schopni zjednat nápravu, orgán sociálně-právní ochrany dětí přijme opatření na ochranu dítěte a k poskytnutí pomoci rodičům. Preventivní opatření spočívá např. v působení na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti či sledování nepříznivých vlivů působících na děti a zjišťování příčin jejich vzniku. Výchovným opatřením je např. uložení povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložení povinnosti účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte. Opatřením na ochranu dětí je např. podání návrh soudu na nařízení ústavní výchovy či na omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu.

Společná odpovědnost rodičů za výchovu a vývoj dítěte

64. Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě zahrnující zejména péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, ochraně dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování jeho výchovy a vzdělání, určení místa jeho bydliště, jeho zastupování a spravování jeho jmění. Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům a má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit v zájmu dítěte jen soud.

65. Soud může pozastavit výkon rodičovské odpovědnosti, pokud rodiči brání v jejím výkonu závažná okolnost a lze se domnívat, že je to v souladu se zájmy dítěte. Soud může rovněž omezit rodičovskou odpovědnost rodiče v případě, že jí nevykonává řádně a vyžaduje to zájem dítěte, nebo při řešení postavení rodiče s omezenou svéprávností. Soud rodičovské odpovědnosti zbaví rodiče, který zneužije anebo závažným způsobem zanedbává rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon. Soud může také zbavit rodiče rodičovské odpovědnosti v případě, že tento spáchal proti svému dítěti úmyslný trestný čin, nebo použil dítě ke spáchání trestného činu. Rodič zbavený rodičovské odpovědnosti může být zbaven i některých dalších práv jako např. právo souhlasu s osvojením. Soud by však měl zachovat jeho právo osobního styku s dítětem, pokud to není v rozporu s jeho zájmem. Rovněž je plně zachována jeho vyživovací povinnost. Nemůže-li žádný z rodičů vykonávat rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu nebo je-li výkon rodičovské odpovědnosti obou rodičů pozastaven, nastupují instituty náhradní rodinné péče popsané níže.

66. Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče v souladu se zájmy dítěte a při zohlednění jeho názorů. Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče zásadně ve vzájemné shodě. Nedohodnou-li se ve významné záležitosti, rozhodne soud na návrh rodiče. Rodiče jsou povinni si vzájemně sdělit vše podstatné, co se týká dítěte a jeho zájmů. Pečuje-li o dítě jen jeden z rodičů, podílí se na péči o dítě a jeho výchově i jeho manžel nebo partner, žije-li s dítětem v rodinné domácnosti. Dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo vzájemně se stýkat s druhým rodičem v rozsahu, který je v jeho zájmu. Je-li to nutné v zájmu dítěte, soud omezí či přímo zakáže osobní styk rodiče s dítětem.

67. Rodiče mají povinnost a právo zastupovat dítě při právních jednáních, ke kterým není právně způsobilé, a pečovat o jmění dítěte. Mají povinnost pečovat o jeho jmění jako řádní hospodáři. Co rodiče získají použitím majetku dítěte, nabývá dítě. Jakmile dítě nabude plné svéprávnosti, odevzdají mu rodiče spravované jmění a podají vyúčtování.

Pomoc poskytovaná rodičům, zařízení a služby péče o děti a rodiny a doporučení č. 44³⁰

68. Rodiny jsou nadále podporovány nejrůznějšími nástroji sociální a rodinné politiky, zejména formou sociálních dávek, sociálních a komunitních služeb, apod. V roce 2017 byla schválena novela zákona o státní sociální podpoře, která zavedla porodné na druhé dítě a rozšířila okruh rodin, které mají na porodné nárok. Dále byly zavedeny změny ve smyslu rychlejšího a flexibilnějšího čerpání celkového objemu rodičovského příspěvku, a to výrazným navýšením horní hranice měsíčního čerpání. Tím byla významně podpořena možnost dřívějšího zapojení do pracovního procesu rodičů s malými dětmi. Zároveň došlo odpovídajícím ohodnocení péče o vícero dětí, kdy rodiči byl celkový objem rodičovského příspěvku zvýšen na jeden a půl násobek. Rovněž došlo k navýšení přídavků na děti o 300 Kč na každé první, druhé a třetí dítě a rozšířil se okruh rodin, které na ně mají nárok. Za domácnost v bytové nouzi je stále možné uznat též domácnost s nezletilými dětmi s nedostatečnými bytovými poměry bez ohledu na splnění dalších podmínek, jestliže je v ní zabezpečena řádná výchova dětí a plnění ostatních povinností.

69. V listopadu 2014 vstoupil v platnost zákon o poskytování služeb péče o dítě v dětské skupině, což je služba péče o dítě pro děti od jednoho roku do zahájení povinné školní docházky. Služba hlídání a péče o dítě v dětské skupině spočívá v pravidelné péči o dítě v kolektivu jiných dětí. Dítěti se poskytuje výchovná péče zaměřená na rozvoj jeho schopností a kulturních a hygienických návyků přiměřených jeho věku. Podmínky pro poskytování péče v dětské skupině jsou nastaveny úměrně s ohledem na počet dětí v péči s dodržáním garance kvality poskytované služby. Maximální počet dětí v dětské skupině je 24, přičemž počet pečovatелů je 1 – 2. Tento institut umožňuje udržet kontakt rodiče se zaměstnáním v době péče o dítě a jeho postupný návrat nebo vstup na trh práce s ohledem na sladění profesního, rodinného a osobního života.

70. Jedním z opatření Národní strategie ochrany práv dětí je deinstitucionalizace a rozvoj sítě služeb pro ohrožené děti a jejich rodiny pro ně dostupných v přirozeném prostředí jejich domova a schopných reagovat na širokou škálu jejich potřeb. Od roku 2012 se Ministerstvo práce a sociálních věcí zabývá v rámci svých projektů rozvojem a síťováním služeb pro tuto skupinu. Speciální pozornost je věnována preventivním službám zaměřeným na včasnou pomoc rodinám, u nichž hrozí odebrání dítěte, dále rodinám v obtížné socioekonomické situaci, s nedostatečnými rodičovskými kompetencemi či rodinám pečujícím o děti se zdravotním postižením. Výstupem aktivit jsou metodické manuály pro pracovníky v přímé práci k rozvoji a síťování služeb, k navazování multidisciplinární spolupráce, dále prezentace příkladů dobré praxe z ČR i ze zahraničí. Pozornost je věnována i zavádění inovativních metod práce a programů. Výstupy se promítanou do tvorby systémových opatření na podporu ohrožených dětí a jejich rodin.

³⁰ Výbor doporučuje smluvní straně, aby provedla opatření, která zajistí, že rodinám ze zranitelných socioekonomických skupin budou poskytovány nezbytné finanční zdroje a sociální podpora, aby všichni rodiče mohli realizovat svou primární odpovědnost za své děti, a aby všechny děti mohly v co nejvyšší možné míře požívat naplnění svých práv. Výbor rovněž doporučuje smluvní straně, aby zajistila nezbytné služby pro rodiče a malé děti, zvláště ze znevýhodněných skupin, aby bylo zamezeno vývojovému opoždění dětí v situacích, kdy jsou tyto zvláště zranitelné.

V této souvislosti Výbor upozorňuje smluvní stranu na Sdělení Evropské komise o vzdělávání a péči v raném dětství: Zajištění co nejlepšího startu do života pro všechny naše děti (COM (2011) 66).

71. Agentura pro sociální začleňování v roce 2014 publikovala Manuál pro práci s rodinou v sociálně vyloučených lokalitách, který se opírá o zkušenosti s prací s rodinami v sociálně vyloučených lokalitách, u nichž hrozí odebrání dítěte. K němu byla také vydána publikace Příklady dobré praxe s rodinami ohroženými sociálním vyloučením. Oba dokumenty představují obcím, jaká preventivní opatření je možné využít při práci s rodinami ze sociálně vyloučených lokalit, aby se jim dostala účinná podpora a zamezilo se častému odebírání dětí z rodin do ústavní výchovy.

72. Ministerstvo práce a sociálních věcí mezi léty 2013 - 2017 podpořilo v rámci dotačního řízení „Rodina“ na podporu rodiny stovky projektů zabývajících se otázkou pozitivního rodičovství. Tyto projekty mají především posilovat rodičovské kompetence, rodinné vztahy, pomoci ve sladění práce a rodiny a komplexně podpořit rodiny s dětmi ocitající se v ohrožení nebo krizi ohrožené. V každém roce byla v rámci dotačního řízení rozdělena částka přibližně 96,5 mil. Kč. V letech 2014 a 2015 se ministerstvo zabývalo i aplikací rodinných konferencí v českém prostředí dle modelu nizozemské centrály Eigen Kracht s cílem obohatit možnosti práce s rodinou a vytvořit funkční podobu modelu pro prostředí ČR (součástí byla i pilotáž v 8 krajích).

73. Ministerstvo práce a sociálních věcí realizovalo v souvislosti s legislativními změnami a za účelem zlepšení kvality péče o děti v letech 2014 – 2015 na území ČR vzdělávací programy pro pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí (40 týdenních seminářů s kapacitou 1 800 osob), pověřených osob k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, poskytovatele služeb pro rodiny a děti (10 týdenních seminářů s kapacitou 500 osob), pracovníky spolupracujících subjektů z oblasti školství, zdravotnictví, justice, policie atd. (17 celodenních seminářů s kapacitou 850 osob).

Soudní odebrání dětí z péče jejich rodičů

74. Dítě může být rodičům či jiným osobám, kterým bylo svěřeno do péče, odebráno pouze na základě soudního rozhodnutí, pokud je to v souladu s jeho zájmem. Soud může dítě svěřit do péče jiné osoby či umístit dítě po nezbytně nutnou dobu do ústavního zařízení.³¹ Soud může nařídit ústavní výchovu, pokud jsou výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo pokud jsou vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud je přitom povinen zvážit, zda není na místě dát přednost svěřením dítěte do péče fyzické osoby. Nedostatečné bytové či majetkové poměry rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu nejsou samy o sobě důvodem pro nařízení ústavní výchovy. Ústavní výchovu lze nařídit nejdéle na dobu tří let s možností prodloužení. Nejméně jednou za šest měsíců je soud povinen přezkoumat a opět zhodnotit, zda důvody pro její nařízení dále trvají a není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Jestliže pominou důvody nařízení ústavní výchovy nebo lze-li dítěti zajistit jinou než ústavní péči, soud ústavní výchovu zruší.

75. Pokud je již nutno odebrat dítě z rodiny, má se tak dít maximálně citlivým způsobem. Dítě je s dostatečným časovým předstihem odpovídajícím způsobem informováno o tom, kam a proč bude umístěno. K odebrání by nemělo docházet ve zcela nevhodnou dobu (například v noci), leda by dítě bylo bezprostředně ohroženo na životě. Rodiče dítěte jsou pak také informováni o daném zařízení a průběhu pobytu a to při provedení úkonu. Do zařízení zpravidla dítě doprovází sociální pracovník či kurátor, případně i rodiče dítěte.

³¹ Nejčastěji jde o zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, případně kojenecký ústav či dětské centrum pro děti do tří let, u staršího dítěte pak školské zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Náhradní rodinná či ústavní péče o dítě a doporučení č. 46³²

76. Občanský zákoník mezi náhradní péčí o dítě řadí poručenství, opatrovnictví, svěřeni dítěte do péče jiné osoby, pěstounství a ústavní výchovu. Opatrovník je dítěti jmenován soudem, pokud hrozí střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, pokud nehájí zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo pokud je to zapotřebí v zájmu dítěte z jiného důvodu, anebo pokud tak stanoví zákon. Před svým jednáním je opatrovník povinen zjistit stanovisko rodiče či poručníka, dítěte a dalších vhodných osob. Výkon opatrovnické funkce podléhá doзору soudu.

77. Poručník je dítěti jmenován soudem, pokud není žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Poručníka má vůči dítěti všechny povinnosti a práva jako rodič kromě povinnosti vyživovací. Poručníkem může být pouze osoba svéprávná, která způsobem života zaručuje, že je schopna funkci řádně vykonávat. Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, soud jmenuje poručníkem toho, koho navrhnou rodiče, nebo některou z osob příbuzných nebo blízkých dítěti nebo jeho rodině. Jmenování lze odmítnout. Poručník odpovídá za řádné plnění své funkce, podléhá doзору soudu a každé rozhodnutí v nikoli běžné záležitosti musí schválit soud. Poručníka, který své povinnosti porušuje, soud odvolá. Poručenství zaniká, když alespoň jeden z rodičů poručenice nabude rodičovskou odpovědnost, popřípadě nabude schopnost ji vykonávat, dále nabytím svéprávnosti dítěte či jeho osvojením.

78. Pokud o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče pěstounovi. Pěstoun musí skýtat záruky řádné péče, mít bydliště na území ČR a musí souhlasit se svěřením dítěte do své péče. Přednostně je zvolena osoba příbuzná nebo dítěti blízká. Rodiče mají vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti s výjimkou těch, které zákon stanoví pěstounovi, ledaže soud z důvodů hodných zvláštního zřetel rozhodne jinak. Pěstoun při výchově dítěte vykonává přiměřeně povinnosti a práva rodičů, má povinnost informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech a povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Rodičům zůstává právo se s dítětem osobně stýkat i právo na informace o dítěti a vyživovací povinnost vůči dítěti. Podobně může soud svěřit dítě do péče jiné blízké osoby, což má podle zákona přednost před ústavní výchovou.

79. V ČR rozlišujeme klasickou dlouhodobou a časově neomezenou pěstounskou péčí. Vedle toho existuje pěstounská péče profesionálních pěstounů na přechodnou dobu do 1 roku. Během této lhůty má být buď umožněn návrat dítěte do péče rodičů, nebo má být nalezena jiná, dlouhodobější forma péče o dítě. Přechodní pěstouni jsou připraveni kdykoli dítě přijmout.

³² Výbor upozorňuje na Směrnici o alternativní péči o děti, obsaženou v usnesení Valného shromáždění č. 64/142 přijatém dne 20. listopadu 2009, a vyzývá smluvní stranu, aby urychleně formulovala komplexní národní politiku deinstitucionalizace péče o děti, zvláště (a) aby vytvořila komplexní hodnocení rodinné situace, preventivní služby, kritéria přijetí a strategie snížení počtu dětí žijících v ústavní péči, a aby zajistila, že umístování dětí do ústavů bude používáno pouze jako poslední možnost a v případech jeho použití bude pravidelně monitorováno a přezkoumáváno; (b) aby rozvíjela komunitní služby rodinného typu a pěstounskou péči za účelem vyloučení umístování dětí do ústavů; (c) aby urychleně provedla nezbytné změny zákona o ústavní výchově a zavedla požadavek povinné registrace zařízení pro péči o dítě a postihování provozování těchto zařízení bez povolení a jednotné standardy pro veřejné a soukromé ústavy a dobrovolné domovy, včetně systému jejich pravidelné kontroly; (d) aby urychleně zlepšila vybavení zařízení pro péči o dítě a přidělil nezbytné zdroje pro efektivní fungování a kontrolu těchto zařízení; a aby přijala opatření za účelem zvýšení počtu sociálních pracovníků a stanovil kritéria pro výběr a vzdělávání pracovníků péče o dítě; a (e) aby zajistila včasné vytvoření plánů individuální péče o dítě od doby, kdy vstoupí do ústavu, a aby posílila politiky a metody inkluzivního vzdělávání, a v této souvislosti, aby usnadnila urychlený návrat dítěte do prostředí rodinného typu; (f) aby podporovala a umožňovala kontakt mezi dítětem v ústavní péči a jeho rodinou, jakož i zavedla mechanismy rozšíření a stimulace znovuzačlenění dětí do jejich rodin, a (g) aby zajistila, že navrhovaná zlepšení systému ústavní péče se budou řídit jasným časovým harmonogramem s konkrétními termíny realizace, jež budou účinně monitorovány v pravidelných intervalech.

Pobírají proto odměnu, i když o žádné dítě zrovna nepečují.³³ Pěstounům dále náleží měsíční příspěvek na dítě, jednorázový příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na auto. Dítěti v pěstounské péči náleží po dosažení ekonomické samostatnosti příspěvek ve výši 25 000 Kč.

80. V případě, že rodiče nemohou z vážných důvodů na přechodnou dobu zabezpečit výchovu dětí, svěří soud předběžným opatřením dítě na maximálně šest měsíců do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tato zařízení poskytují ochranu a pomoc dětem, které se ocitly bez jakékoliv péče nebo jejichž životy nebo příznivý vývoj jsou vážně ohroženy, a dětem týraným či zneužívaným. Zařízení poskytují ubytování, stravování a ošacení, zajišťují zdravotní, psychologickou, výchovnou a jinou obdobnou péči a poskytují poradenství a pomoc rodičům či jiným osobám zodpovědným za výchovu dítěte. Podle zákona může být v jednom zařízení maximálně 28 dětí a jeden zaměstnanec může současně pečovat o maximálně 4 děti.

81. Poslední formou náhradní péče o dítě je ústavní výchova. Tu soud nařídí, pokud jsou výchova dítěte, jeho tělesný, rozumový či duševní stav anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny v rozporu se zájmem dítěte, anebo z vážných důvodů, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit. Soud má dle zákona povinnost zvážit, zda není vhodné upřednostnit svěření do péče jiné osoby. Nejméně jednou za šest měsíců je soud povinen přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení ústavní výchovy a zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Obecní úřad pomáhá rodičům dítěte v ústavní výchově v příznivém uspořádání rodinných poměrů a zprostředkuje jim odbornou poradenskou pomoc, aby se dítě mohlo co nejdříve vrátit do rodiny.

82. Ústavní výchova se podle zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy koná ve speciálních školských zařízeních. Dále se ústavní výchova může konat v dětských domovech pro děti do tří let věku. Dle zákona zde musí být zajištěno právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání a musí zde být vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. Účelem zařízení je zajistit dítěti náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Zařízení spolupracují s rodinou dítěte a poskytují jí pomoc při zajišťování záležitostí dítěte, včetně např. rodinné terapie. Nad zařízeními vykonává dohled Česká školní inspekce, státní zastupitelství a veřejný ochránce práv.

83. V gesci Ministerstva práce a sociálních věcí jsou pobytové služby, které jsou poskytovány v režimu zákona o sociálních službách (domovy pro osoby se zdravotním postižením), a zákona o sociálně-právní ochraně dětí (zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc). Podmínkou poskytování sociálních služeb je jejich registrace u krajských úřadů, případně Ministerstvo práce a sociálních věcí, pokud je zřizovatelem poskytovatele sociálních služeb. Registrovaní poskytovatelé sociálních služeb jsou po vstupní kontrole splnění registračních podmínek vedeni krajskými úřady v registru poskytovatelů sociálních služeb, které také průběžně kontrolují splnění registračních podmínek. Poskytovatelé sociálních služeb jsou také povinni řídit se při jejich poskytování standardy kvality sociálních služeb, jejichž naplňování v praxi je kontrolováno prostřednictvím inspekce poskytování sociálních služeb.

84. Provozovatel zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí musí mít pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, která rovněž vydávají krajské úřady oprávněné průběžně kontrolovat splnění registračních podmínek. Zřizování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je také jednou z činností pověřených osob povinných řídit se standardy kvality sociálně-právní ochrany specificky vytvořenými pro tento typ zařízení. Naplňování standardů podléhá inspekci poskytování sociálně-právní

³³ Odměna činí 12 000 Kč při péči o jedno dítě, s každým dalším dítětem se částka zvyšuje.

ochrany, kterou provádějí na území ČR čtyři pověřené krajské pobočky Úřadu práce ČR v Praze, v Plzni, v Brně a v Hradci Králové.

85. V gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jsou školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Tato zařízení musí být zapsána ve školském rejstříku vedeném Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Kontrolu podmínek péče dětí v těchto zařízeních zapsaných ve školském rejstříku provádí Česká školní inspekce. Dozorovou činnost nad výkonem ústavní a ochranné výchovy provádí státní zastupitelství v pravidelných intervalech.³⁴

86. V gesci Ministerstva zdravotnictví jsou dětské domovy pro děti do 3 let věku. O oprávnění k poskytování zdravotní péče v těchto zařízeních rozhoduje krajský úřad, v jehož správním obvodu budou zdravotní služby poskytovány. Tato zdravotnická zařízení jsou zapsána v Národním registru poskytovatelů zdravotních služeb. Kontrolu vůči této skupině poskytovatelů zdravotních služeb provádí podle zákona o zdravotních službách zejména krajské úřady.

87. Materiálně technické vybavení, provozní podmínky a personální zabezpečení služeb pro ohrožené děti, které jsou poskytovány v režimu sociálních služeb a v režimu sociálně-právní ochrany, řeší zejména zákonem stanovené standardy kvality sociálních služeb a standardy kvality sociálně-právní ochrany, jejichž naplňování podléhá inspekci. Standardy a jejich kritéria lze vnímat jako soustavu provozních, personálních a procesních standardů, které nastavují standard jako minimum, jež musí výše uvedení poskytovatelé sociálních služeb a sociálně-právní ochrany splňovat, aby byla garantována kvalita péče o děti. V případě zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc upravuje kromě standardů adekvátní personální zabezpečení také přímo zákon o sociálně-právní ochraně dětí, který v první řadě nastavuje maximální počet 28 dětí v 1 zařízení a limit 4 dětí v osobní péči 1 zaměstnance. Výdaje spojené s naplňováním zákonem daných požadavků jsou hrazeny z dotace Ministerstva práce a sociálních věcí pro poskytovatele registrovaných sociálních služeb či ze státního příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

88. Součástí standardů zaměřených na personální zabezpečení je také povinnost zaměstnavatele pravidelně hodnotit zaměstnance přímo poskytující péči o dítě a společně s pracovníky plánovat průběžné vzdělávání v návaznosti na zjištěné vzdělávací potřeby a v souladu s plánem jim také zajišťovat vzdělávací aktivity v zákonem daném rozsahu. U sociálních pracovníků je to rozsah minimálně 24 hodin za rok a stejný rozsah je doporučený u pracovníků přímo poskytujících sociálně-právní ochranu u pověřených osob. Pověřená osoba by rovněž měla zajišťovat pro své zaměstnance podporu nezávislého kvalifikovaného odborníka (supervizora).

89. Ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou standardy kvality péče o děti stanoveny výnosem ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 5/2016. Metodické vedení zařízení pak zajišťují diagnostické ústavy. Jeho naplňování je pak kontrolováno v rámci vedení diagnostickými ústavami či inspekcí České školní inspekce. U dětských domovů pro děti do 3 let věku jsou materiální, prostorové a personální podmínky péče o dítě řešeny v Doporučujícím metodickém pokynu č. 24039/2005 k činnosti kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let věku. Jeho naplňování pak kontrolují krajské úřady v rámci inspekce popsane výše

³⁴ Podle Pokynu obecní povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 2. 11. 2012 č. 10/2012 musí státní zástupce navštívit dětský domov a dětských domovi se školou min. 1x ročně, výchovný ústav 1x za 4 měsíce a ostatní zařízení jako např. diagnostický ústav 1x 3 měsíce.

90. Součástí zákonných povinných standardů kvality sociálních služeb je povinnost poskytovatele podporovat osoby v kontaktech a ve vztazích s přirozeným sociálním prostředím. Obdobně je tomu i ve standardech kvality sociálně-právní ochrany závazných pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jejichž součástí jsou přímo kritéria zaměřená na podporu kontaktu dítěte s přirozeným sociálním prostředím. Jedno z těchto závazných kritérií ukládá zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podporovat děti zde umístěné ve vztazích s přirozeným sociálním prostředím, zejména v rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami příbuznými nebo blízkými. Další kritérium zavazuje zařízení k vytváření příležitostí, aby umístěné dítě mohlo využívat veřejně dostupné služby. Kromě toho má mít zařízení zpracovaná písemná pravidla pro poskytování pomoci a poradenství rodině umístěného dítěte jako možnosti a nabídky zajištění pomoci při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajištění terapie či nácviku rodičovských a dalších dovedností při péči o dítě, které v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte rodina potřebuje, což je i jeho zákonnou povinností.

91. U školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy je naplnění zákonného práva dítěte umístěného do zařízení na kontakt s rodiči, jednou z oblastí, která je předmětem zájmu dozorové činnosti státního zastupitelství. Rovněž se na tuto oblast zaměřují i pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí při pravidelném kontaktu s dítětem umístěným do pobytového zařízení během sledování výkonu ústavní a ochranné výchovy, a to i z hlediska dodržování práv dítěte ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, v dětských domovech pro osoby se zdravotním postižením, v dětských domovech pro děti do 3 let věku a v obdobných ústavech. Dítě v těchto zařízeních by pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí měli navštívit minimálně 1x za 3 měsíce, stejně často by měli také navštěvovat rodiče dítěte. Pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí tak mají možnost zjistit, zda je právo dítěte na kontakt s rodiči naplňováno a případně podniknout kroky k nápravě.

92. Na novou podobu úpravy institutů náhradní rodinné péče v občanském zákoníku, navázalo přijetí zákona o zvláštních řízeních soudních. Zákon upravuje řízení ve věcech rodinně-právních, kam spadá i řízení o osvojení nezletilého a péče soudu o nezletilé, jehož předmětem je i náhradní rodinná péče. Úkolem soudu při péči o nezletilé je vést rodiče k nalezení smírného řešení či vést poručníky a pěstouny k řádnému plnění povinností při péči o dítě. Při výkonu rozhodnutí o předběžné úpravě poměrů mezi rodiči a dětmi postupuje soud maximálně citlivě s ohledem na dítě tak, aby nedošlo k nepřijatelnému zásahu do jeho psychického a citového vývoje nebo jinému neodůvodněnému zásahu do jeho práv.

93. Zabezpečení náhradní rodinné péče pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováno ve vlastní rodině, je úkolem orgánů sociálně právní ochrany dětí, tj. obecních a krajských úřadů. Obecní úřad obce s rozšířenou působností zjišťuje, pro jaké děti je nutné zajistit náhradní rodinnou péči, a následně podává za splnění zákonných podmínek návrhy soudu na odebrání dítěte z péče rodičů a další návrhy týkající se péče o dítě. Rovněž hledá vhodné budoucí pěstouny. Vykonává také poradenskou činnost formou přednášek a kurzů zaměřených na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou nebo poskytují budoucím pěstounům poradenskou pomoc. Krajské úřady zajišťují přípravu fyzických osob vhodných stát se pěstouny a poskytují jim poradenskou pomoc a dále zprostředkovávají svěření dítěte do pěstounské péče.

94. Rozšíření a profesionalizace náhradní rodinné péče je jednou z priorit Národní strategie ochrany práv dětí. V rámci přijatých legislativních změn byla upřednostněna náhradní rodinná péče u dětí, které nemohou dočasně nebo trvale vyrůstat ve vlastním rodinném prostředí, před ústavní péčí. Další legislativní změny byly provedeny v roce 2012 novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí a přijetím občanského zákoníku. Pokud bude dítě umístěno v ústavní péči, pak jen na dobu nezbytně nutnou. Soud může nařídit odebrání dítěte z rodiny až jako poslední

možnost a pak musí vždy dávat přednost náhradní rodinné péči před péčí ústavní. Každé 3 měsíce bude situace dítěte znovu vyhodnocena orgánem sociálně právní ochrany dětí a každých 6 měsíců soudem a bude zvažováno, zda nelze dítě vrátit do rodiny či umístit do náhradní rodinné péče. Novela zvýšila povinnosti obecních úřadů vyhodnocovat situaci dítěte a na jejím základě zpracovávat individuální plán ochrany dítěte³⁵ či pořádat případové konference. Dále došlo k posílení aktivního vyhledávání náhradních rodičů. Při svěřeni dítěte do pěstounské péče byla výslovně zavedena přednost osoby příbuzné nebo osoby blízké dítěti či rodině.

95. Novela rovněž výrazně podpořila pěstounskou péči. Došlo k úpravám a ke zvýšení odměn pěstounů či změně ve způsobu jejich odborné přípravy. Pěstouni jsou doprovázeni v průběhu pěstounské péče organizacemi či pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany, a to na základě dohody o výkonu pěstounské péče, kde jsou vymezena práva a povinnosti pěstounů i doprovázející instituce v souladu s rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče a s individuálním plánem ochrany dítěte. Doprovázející subjekt se také musí řídit standardy kvality a jejich dodržování podléhá inspekci. Součástí podpory pěstounské rodiny je i zprostředkování dalších odborných služeb (např. psychoterapeutických) či zajištění odlehčovací služby. Zavedena byla i povinnost pěstounů vzdělávat se oblasti péče o dítě v rozsahu nejméně 24 hodin/rok, což jim zajišťuje doprovázející organizace s ohledem na potřeby a nároky vyplývající z péče o svěřené dítě.

96. Od roku 2012 se Ministerstvo práce a sociálních věcí zabývá v rámci svých projektů rozvojem sítě podpůrných multioborových služeb, a to nejen pro rodiny s ohroženými dětmi, ale i pro pěstounské rodiny. Z USA byl např. převzat a adaptován na národní podmínky Program PRIDE³⁶, který představuje standardizovaný rámec odborné přípravy a podpory náhradních rodin. Program využívá při vzdělávání zkušené náhradní rodiče a odborníky z oblasti náhradní rodinné péče a slouží k přípravě žadatelů o svěřeni dítěte do pěstounské péče ve většině krajů v ČR (součástí byla i tvorba informačních materiálů pro žadatele, pro děti či přípravné kurzy).

97. Justiční akademie pořádá celou řadu seminářů a školení, která se týkají práv dětí. V roce 2016 se konaly například semináře „Znalecké posudky pro opatrovnické soudce,“ „Zjišťování názoru dítěte“ nebo „Vývojová psychologie a psychopatologie pro soudce“. V roce 2016 se konala odborná konference „Moderní opatrovnické soudnictví,“ kde se hovořilo o zavádění prvků interdisciplinární spolupráce jako zřizování interdisciplinárních týmů při soudech či zaměstnávání soudních sociálních pracovníků. V roce 2015 se konaly například semináře „Praxe mezinárodněprávní ochrany dětí,“ „Dítě v civilním řízení“. Podobné semináře se konají každoročně.

98. Realizace úkolů uvedených v Národní strategii a Akčních plánech a novelizace právních předpisů se prakticky promítla i do poklesu počtu dětí umístěných v institucionální péči a nárůstu počtu dětí svěřených do pěstounské péče. Na základě dat z let 2011 až 2016 lze konstatovat, že celkový počet dětí v ústavní výchově klesá a zvyšuje se naopak počet dětí svěřených do náhradní rodinné péče, zejména do pěstounské péče. Vedle toho došlo k výraznému vzestupu zájmu o pěstounskou péči, zatímco zájem o osvojení je dlouhodobě bez větších změn. Výrazně se rozšiřuje pěstounská péče na přechodnou dobu, což napomáhá tomu, že děti nejranější měsíce svého života neprožijí v ústavní péči, ale v rodinném prostředí, což má na jejich následující život pozitivní dopad.

³⁵ Plán se vytváří na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny ve spolupráci s rodiči, dítětem a odborníky, vymezuje příčiny ohrožení dítěte a stanovuje opatření k zajištění ochrany dítěte.

³⁶ Parent Resources for Information, Development and Education

Sloučení rodin cizinců v ČR

99. Jak bylo popsáno v předchozí Zprávě³⁷, sloučení rodin cizinců v ČR je upraveno zákonem o pobytu cizinců a zákonem o azylu. Zákon o pobytu cizinců upravuje dlouhodobý pobyt za účelem společného soužití rodiny na území. Mezi osoby, které mohou o něj požádat, spadá nezletilé nebo zletilé nezaopatřené dítě cizince s povoleným pobytem či jeho manžela, nezletilé dítě v náhradní rodinné péči cizince s povoleným pobytem nebo jeho manžela či rodič, příp. prarodič nebo poručník nezletilého azylanta. Žádost lze podat na zastupitelském úřadu ČR v zahraničí, v některých situacích i na území ČR. Povolení k dlouhodobému pobytu za účelem společného soužití rodiny se cizinci vydá při splnění zákonných podmínek, u některých kategorií se jedná zejména i o dostatečnou délku legálního pobytu cizince, který v ČR již pobývá. Azyl či doplňková ochrana za účelem sloučení rodiny jsou nadále jednou z forem poskytované mezinárodní ochrany podle zákona o azylu.

100. Slučování rodin cizinců je jedna z oblastí, jíž se věnuje pravidelně aktualizovaný dokument Postup při realizaci Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu v části věnované analýze účelu pobytu cizinců v České republice. Tento dokument uvádí, že ve struktuře účelů pobytu převažují mimo-výdělečné důvody. Souhrn pobytů za účelem slučování rodin, studia a humanitárních a jiných důvodů dosahuje skoro 55%. Pokračuje tak imigrace za účelem slučování rodin.

Osvojení včetně mezinárodního osvojení a doporučení č. 48³⁸

101. Občanský zákoník osvojení vymezuje jako jeden ze způsobů vytvoření příbuzenství mezi osobami. Základním předpokladem osvojení je stejný vztah mezi osvojitelem a osvojencem jako mezi rodičem a dítětem. Osvojení dítěte musí být v souladu s jeho zájmy. Upřednostňovaná forma osvojení je společné osvojení manžely. Manžel navíc může přiosvojit společně vychovávané dítě druhého manžela. Výjimečně může dítě osvojit i jednotlivec včetně jednoho z manželů se souhlasem druhého či jedné z osob v nesezdaném soužití či registrovaném partnerství.³⁹

102. O osvojení dítěte rozhoduje soud na návrh osoby, která chce dítě osvojit. Jedná-li se o osvojení dítěte z ciziny nebo do ciziny, navrhovatel je povinen připojit souhlas s osvojením od příslušného orgánu veřejné moci. Podle občanského zákoníku musí být osvojitel zletilý a svéprávný, mít vyhovující osobní vlastnosti a způsob života apod. Z činností souvisejících se zprostředkováním osvojení nesmí nikdo získat nepatřičný zisk. Z důležitých důvodů soud může na návrh osvojitele nebo osvojence osvojení zrušit, čímž zaniká poměr vzniklý osvojením a obnovuje se předchozí příbuzenský poměr. Opětovné osvojení je možné.

103. Dítě nad 12 let musí podle občanského zákoníku dát s osvojením vždy souhlas. U mladšího dítěte dá jeho jménem souhlas s osvojením jeho opatrovník v řízení, což je zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Před tím však musí zjistit všechny rozhodné skutečnosti pro závěr, že osvojení bude v souladu se zájmy dítěte. I mladší dítě soud vyslechne a vezme na jeho vyjádření zřetel s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje, je-li to možné. Souhlasu rodiče osvojovaného dítěte není k osvojení třeba, pokud byl zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení, není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, nebo se zdržuje na neznámém místě a toto místo se soudu nepodaří v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti. Jsou-li tyto skutečnosti dány u obou rodičů, vyžaduje se k osvojení souhlas

³⁷ CRC/C/CZE/3-4, odst. 116. – 119.

³⁸ Výbor doporučuje smluvní straně, aby vytvořila a realizovala soubor pokynů zpracovaných po konzultaci s odborníky a občanskou společností zabývajícími se péčí o dítě pro důsledné a objektivní hodnocení vhodnosti dětí k adopci na celém jeho území.

³⁹ V roce 2016 Ústavní soud nálezem spis. zn. Pl. ÚS 7/15 zrušil zákaz osvojení registrovanými parterry.

poručníka, případně souhlas opatrovníka, kterého k tomu účelu jmenuje soud; to platí i v případě, že oba rodiče zemřeli nebo že rodičovství k osvojovanému dítěti nebylo určeno. Před udělením nebo odmítnutím souhlasu musí být zjištěny všechny rozhodné skutečnosti týkající se osvojovaného dítěte a jeho rodiny, které by mohly mít vliv na rozhodnutí o osvojení; zejména se zjistí, zda osvojované dítě má blízké příbuzné a zda ti mají zájem o dítě pečovat, a vyslechně se i ten, v jehož péči se osvojované dítě právě nalézá. K osvojení dále není třeba souhlasu rodiče, který zjevně nemá o dítě zájem. Rodič zjevně nemá o dítě zájem, neprojevuje-li soustavně o dítě opravdový zájem, a tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče.

104. Podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí se na procesu osvojení dále podílí obecní úřady a krajské úřady.⁴⁰ Obecní úřady poskytují zájemcům o osvojení poradenskou pomoc, vyhledávají vhodné osoby pro osvojení a vykonávají na žádost soudu dohled nad úspěšností osvojení. Krajské úřady provádějí zprostředkování osvojení dítěte, zajišťují přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli a též jim poskytují poradenskou pomoc.

105. ČR je od roku 2000 vázána Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Ústřední orgán zodpovědný za osvojování do a ze zahraničí je dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Úřad spolupracuje pouze se signatáři Úmluvy, díky čemuž se procesu dostává určitých záruk. V souladu s Úmluvou je upřednostňováno osvojení rodinou z ČR. Teprve pokud se nepodaří nalézt vhodnou rodinu v ČR, je Úřadem hledána nová rodina v zahraničí. Činnost Úřadu při zprostředkování osvojení spočívá v evidenci dětí vhodných k mezinárodnímu osvojení a nalezení vhodných osvojitelů pro tyto děti. Ročně Úřad zprostředkuje přibližně 40 mezinárodních osvojení. V roce 2014 byla ustanovena Pracovní skupina k mezinárodním adopcím, která se např. zaměřila na faktory, které u dětí zvyšují pravděpodobnost mezinárodního osvojení. Výsledkem jednání skupiny bylo navržení kroků, které by měly vést ke zlepšení systému jako např. o zlepšení přístupu k zájemcům o náhradní rodinnou péči v ČR během procesu posuzování, zvýšení kvality příprav na náhradní rodinnou péči nebo zkrácení délky soudního řízení.

Mezinárodní únosy dětí

106. Podle občanského zákoníku rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům a ti ji vykonávají ve vzájemné shodě. Zadržuje-li jeden z rodičů či jiná osoba dítě protiprávně, mají druhý rodič či oba právo žádat, aby jim dítě bylo předáno.

107. ČR je členským státem EU⁴¹ a zároveň signatářem Haagské úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí z roku 1980, která upravuje možnosti navrácení protiprávně přemístěných či zadržovaných dětí do místa jejich obvyklého bydliště. Únos dítěte do zahraničí není v ČR trestným činem. Rodiče se na základě Haagské úmluvy obracejí na Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který jim pomáhá řešit případy mezinárodních únosů dětí. Úřad k zajištění cílů Úmluvy úzce spolupracuje s dalšími orgány jako zastupitelské úřady ČR v cizině, Policie ČR, zaměstnanci orgánů sociálně právní ochrany dětí. Na svém webovém portálu Úřad poskytuje konzultaci pro rodiče, kteří zvažují dlouhodobý pobyt s dítětem v zahraničí, ve snaze předejít možnému mezinárodnímu únosu. Úřad je vedle toho též prostředníkem při mediaci. Každoročně řeší přibližně 70 případů, kdy je dítě protiprávně přemístěno do státu nebo nalezeno ve státě, který není obvyklým bydlištěm tohoto dítěte.

Zajištění výživného dítěti ze strany povinných osob

108. Občanský zákoník stanoví, že předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost. Pokud nemohou vyživovací povinnost plnit rodiče dítěte, nastupují prarodiče, případně další

⁴⁰ CRC/C/CZE/3-4, odst. 100. a 101.

⁴¹ Dopadá tak na ni mimo jiné Nařízení Rady č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti.

příbuzní. Pro určení rozsahu výživného jsou rozhodné odůvodněné potřeby dítěte a jeho majetkové poměry, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů. Zbavení rodiče jeho rodičovské odpovědnosti ani její omezení či svěření dítěte do péče jiné osoby nemá vliv na jeho vyživovací povinnost k dítěti.

109. Bylo-li výživné stanoveno soudním rozhodnutím a rodič jej neplatí, lze jej vymáhat v exekučním řízení nebo soudním výkonem rozhodnutí. Předmětem výkonu může být i soudem schválená dohoda rodičů. Exekuce na výživné má pro oprávněné určitě výhody. Soudní exekutor například po nich nemůže požadovat složení přiměřené zálohy na náklady exekuce. Výživné je také řazeno mezi přednostní pohledávky, tj. v případě vícero pohledávek je uspokojována přednostně. Exekuční řád též umožňuje exekutorovi pozastavit řidičské oprávnění dlužníkům, kteří neplatí výživné na své děti a nepotřebuje auto nezbytně pro uspokojování základních životních potřeb svých a osob, ke kterým má vyživovací povinnost. Trestný čin „zanedbání povinné výživy“ postihuje neplnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat osobu, vůči níž má pachatel zákonnou vyživovací povinnost (zejména nezletilé dítě) po dobu delší než čtyři měsíce. Pokud však pachatel zaplatí dlužné výživné před vyhlášením rozsudku soudem prvního stupně a čin neměl trvale nepříznivých následků, zanikne trestní odpovědnost pachatele.

110. Obecní úřad poskytuje pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti a podávání návrhu soudu. Orgán sociálně-právní ochrany je pak povinen orgánu činnému v trestním řízení oznamovat skutečnosti nasvědčující tomu, že není plněna vyživovací povinnost k dítěti.

Opatření na ochranu dětí uvězněných rodičů a dětí žijících s uvězněnými matkami

111. Podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody může být odsouzené ženě na její žádost povoleno, aby se ve výkonu trestu starala o své dítě zpravidla do 3 let věku, pokud nebylo soudem svěřeno do výchovy jiné osoby. Toto povolení se odvíjí od podmínek v dané věznici a osobnostních předpokladů odsouzené ženy a musí být vždy v zájmu dítěte. Orgán sociálněprávní ochrany dětí pak pravidelně sleduje vývoj dítěte. Stejný postup je možný i v případě výkonu vazby podle zákona o výkonu vazby, a to zpravidla do jednoho roku věku dítěte vzhledem k trvání vazby.

112. V říjnu 2002 bylo otevřeno Specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí ve Věznici Světlá nad Sázavou, které matkám umožňuje pečovat při výkonu trestu o jejich nezletilé děti. Celková kapacita je 15 odsouzených matek s 20 dětmi. Oddělení je vybaveno rehabilitačními a didaktickými pomůckami a hračkami pro děti. Zacházení věznice s odsouzenými matkami vychází z potřeb dítěte a přihlíží k psychologickým a fyziologickým zvláštnostem matek i dětí. Program výchovy a vzdělávání připravený odbornými zaměstnanci Vězeňské služby je zaměřen na všestranný rozvoj osobnosti dítěte a soustředí se na zachování citových vazeb mezi matkou a dítětem. Cílem programu je pro každou matku zvládnutí péče o dítě a formování jeho osobnosti. Pokud odsouzené matky dobře zvládají celodenní péči o dítě, mají následně možnost navštěvovat zájmové či vzdělávací aktivity, které probíhají rovněž pod odborným vedením zaměstnanců.

Babyboxy a doporučení č. 50⁴²

113. V ČR nejsou tzv. babyboxy legislativně ukotveny, tedy žádným zákonem upraveny ani zakázány. Podle zákona je nalezení dítěte v babyboxu oznámeno zdravotnickým pracovníkem

⁴² Výbor důrazně vyzývá smluvní stranu, aby co nejdříve přijala veškerá opatření nezbytná pro ukončení programu „Babybox“ a urychleně posílila a podpořila alternativy s přihlédnutím k povinnosti zcela dodržovat veškerá ustanovení Úmluvy. Dále Výbor vyzývá smluvní stranu, aby zvýšila své úsilí o řešení základních příčin, jež vedou

Policii ČR, která pátrá po identitě dítěte, jeho rodičích či jiných osobách odpovědných za jeho péči. V případě, že je pátrání neúspěšné, je dítě považováno za dítě bez rodičů a je možné zprostředkovat jeho osvojení. Děti, které byly odloženy do babyboxů podléhají dle zákona stejnému postupu, avšak hledání identity je ztíženo. Dítě nalezené v babyboxu není považováno za oběť trestného činu opuštění dítěte nebo svěřené osoby, neboť umístění do babyboxu není považováno za vystavení nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví. Současných cca 70 schránek není provozováno zdravotnickými zařízeními, ale Nadačním fondem pro odložené děti Statim ve spolupráci s těmito zařízeními, obecními úřady a dalšími institucemi. Odložení dítěte do babyboxu je na základě mechanismu okamžitě signalizováno nejbližšímu zdravotnickému zařízení. Každé dítě z babyboxu je převzato zdravotnickým pracovníkem a hospitalizováno. Po zajištění zdravotní péče následují další opatření, např. k zjištění identity dítěte. Pokud se identitu nepodaří zjistit, má dítě status nalezence, zapíše se do matriky jako dítě nezjištěné totožnosti, dostane jméno a české občanství. V případě zjištění rodičů se bude soud i orgán sociálně-právní ochrany dětí dále zabývat nastavením péče o dítě, případně řešit všechny další navazující otázky. Dítě se pak na základě soudního rozhodnutí buď vrátí do péče svých rodičů či zůstane v náhradní rodinné péči, případně je dáno k osvojení. Od roku 2005 bylo do babyboxů v ČR odloženo celkem 166 dětí, např. v roce 2016 a 2017 se jednalo shodně o 17 odložených dětí za rok.

VII. Zdravotní postižení, zdravotní služby a sociální péče o děti

Děti se zdravotním postižením a doporučení č. 52⁴³

114. Péče a podpora osob se zdravotním postižením, včetně dětí, je upravena zejména zákonem o sociálních službách a zákonem o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením. Dávkami pro osoby se zdravotním postižením jsou příspěvek na mobilitu, který má osobě usnadnit mobilitu v každodenním životě, příspěvek na zvláštní pomůcku, která napomůže osobě začlenit se do každodenního života, a příspěvek na péči pro osoby závislé na péči jiné osoby.⁴⁴ Vedle těchto dávek je osobám se zdravotním postižením vydán speciální průkaz, který jim zaručuje různé sociální výhody a upřednostnění⁴⁵ Zákon také výslovně stanoví, že při rozhodování o poskytnutí dávek je třeba sledovat nejlepší zájem dítěte.

k opuštění novorozenců, včetně plánovaného rodičovství a přiměřeného poradenství a sociální podpory pro neplánovaná těhotenství a prevenci rizikových těhotenství.

⁴³ Výbor doporučuje smluvní straně, aby:

- (a) zajistila poskytování dostatečných finančních, technických a lidských zdrojů školám, aby mohly pro děti se zdravotním postižením účinně zajistit vzdělání v hlavním vzdělávacím proudu; a aby změnila své právní předpisy a zakázal tak školám odmítat děti na základě nedostatečných materiálních zdrojů;
- (b) poskytovala socioekonomickou podporu pro děti se zdravotním postižením bez ohledu na jejich věk;
- (c) podporovala a umožňovala péči o děti se zdravotním postižením v rodinném prostředí zajištěním dostatečné podpory pro jejich rodiče nebo opatrovníky;
- (d) přijala koncepci sociální péče, jež je v souladu s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením, která řeší překážky v podobě postojů a prostředí, které brání plné, rovné a účinné účasti dětí se zdravotním postižením ve společnosti a aby příslušným způsobem vyškolila všechny odborníky pracující s dětmi nebo pro děti se zdravotním postižením;
- (e) vytvořila mechanismy pro shromažďování komplexních a vyčleněných dat o dětech se zdravotním postižením a poskytla lidské, technické a finanční zdroje nezbytné pro používání těchto dat pro řízení politiky smluvní strany a programů inkluzivního vzdělávání.

Pro účely realizace shora uvedených doporučení Výbor upozorňuje smluvní stranu na články 23 a 29 Úmluvy, obecný komentář č. 9 (CRC/C/GC/9) k právům dětí se zdravotním postižením, jakož i na článek 24 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

⁴⁴ Tato dávka je dětem přiznávána ve vyšší výši než dospělým.

⁴⁵ Např. vyhrazená místa k sezení ve veřejných dopravních prostředcích, různé slevy na službách či právo na přednostní projednání záležitosti na úřadech.

115. Rodiny s dětmi se zdravotním postižením mohou využívat celé řady sociálních služeb. Jde především o osobní asistenci poskytovanou osobám v jejich přirozeném sociálním prostředí a pečovatelské, průvodcovské či předčitatelské služby. Rodiče pečující o děti se zdravotním postižením mohou využívat také odlehčovací služby, které spočívají v dočasném převzetí péče o dítě a umožnění nezbytného odpočinku pečujícím rodičům. Podobně mohou rodiče využít ambulantní centra denních služeb, denní a týdenní stacionáře, které také mohou dočasně převzít péči o dítě v řádu několika dnů. Ve všech těchto službách je dětem poskytována nutná pomoc a péče a zároveň jsou odborně rozvíjeny jejich schopnosti a dovednosti. Ústavním typem služby jsou domovy pro osoby se zdravotním postižením poskytující dlouhodobé ubytování se souvisejícími službami a rovněž péčí a terapií. Ve zdravotnických zařízeních jsou dětem, které nemohou být ve vlastním sociálním prostředí, poskytovány zdravotní služby a zaopatření. Služby jsou částečně hrazeny rodiči, ale úhrada je regulována právními předpisy. Naopak raná péče podporující rodiče v péči o dítě se zdravotním postižením vzděláváním, aktivizací a terapií a poradenstvím je zdarma.

116. Právní úprava dále požaduje zajištění vybavení a bezbariérového přístupu do škol a školských zařízení. Dalšími realizovanými opatřeními jsou bezbariérové stavební úpravy škol, plošiny apod. Tyto a další adaptace jsou součástí systému podpůrných opatření pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami popsaného níže. Díky tomu se daří i dětem se zdravotním postižením lépe integrovat do běžného vzdělávacího proudu.

Dětská úmrtnost, porodnická péče a kojení a doporučení 56⁴⁶

117. Dětská úmrtnost v ČR patří k nejnižším na světě. V roce 2015 připadala pouze 3 úmrtí na 1000 živě narozených dětí v prvních pěti letech života, z toho zhruba polovina připadá na první měsíc života dítěte. Podle statistik z roku 2013 byly nejčastějšími příčinami smrti novorozenců předčasné narození a vrozené vady. ČR vděčí za tento úspěch zejména propracovanému systému prenatální péče, který bezplatně poskytuje budoucím matkám pravidelné kontroly, screeniny vrozených vad, včasný záchyt těhotenského diabetu nebo hypertenze atd. Po narození jsou prováděny u všech novorozenců screeningová vyšetření na vrozená a dědičná onemocnění, vyšetření zraku a sluchu pro odhalení vrozených poruch či vývojových anomálií a vyšetření dětských kyčlí pro odhalení poškození kyčelního kloubu.

118. Při odchodu z porodnice kojí přes 82% českých matek, ve třech měsících kojí dokonce skoro 88% a po půl roce pak kojí 67% matek. Laktační poradenství je podporováno z dotačního programu Ministerstva zdravotnictví. V rámci dotačního programu Péče o děti a dorost byly v roce 2014 podpořeny projekty zaměřené na systémovou podporu správné výživy dětí ve věku 0 – 3 roky. V rámci projektů byl formou konferencí a seminářů proškolen personál porodnic v podpoře kojení. Další odborné školicí akce byly zaměřeny na podporu laktačních poradců pomáhajících v terénu matkám při obtížích s kojením. V rámci projektu byly vydány edukační materiály pro porodnice a matky odcházející z porodnic.⁴⁷

119. Matkám, které před nástupem na mateřskou dovolenou hradily pojistné na sociální pojištění, je poskytována peněžité pomoc v mateřství. Tato dávka se vyplácí od osmého až šestého týdne před předpokládaným porodem. Doba pobírání dávky představuje 28 týdnů v případě narození jednoho dítěte a 37 týdnů u dvojčat a vícčetat. Výše dávky se odvíjí od

⁴⁶ Výbor doporučuje smluvní straně, aby:

(a) zvýšila informovanost o výhodách kojení a výlučného kojení do 6 měsíců a umožnil je podporou poskytování zařízení pro kojení na pracovištích a na veřejných místech;

(b) navrhla Národní kodex marketingu náhrad mateřského mléka, s transparentními předpisy týkajícími se jeho realizace a dohledu;

(c) vyškolila zdravotní personál a učinil jej citlivým na důležitost ochrany, propagace a podpory kojení.

⁴⁷ Jedná se o brožuru „Standardní praktické pokyny pro kojení v ČR“. Pro porodnice byly vydány plakáty „10 kroků“.

předchozí mzdy matky. Dávku může pobírat i jiná osoba v případě převzetí dítěte do péče. Od sedmého týdne věku dítěte se v pobírání dávky a péči o dítě může matka střídat s otcem. Nově může zároveň otec dítěte pobírat dávku otcovské poporodní péče po dobu 1 týdne v období šestinedělí. Tuto dávku může čerpat souběžně s tím, kdy matka čerpá peněžitou pomoc v mateřství.

Zdravotní péče o děti a doporučení č. 54⁴⁸

120. Zdravotní služby poskytované praktickými lékaři pro děti a dorost jsou plně hrazeny ze systému zdravotního pojištění. Součástí péče o děti od narození až do 19. narozenin jsou preventivní prohlídky podle příslušné vyhlášky. Tyto prohlídky jsou prováděny zpravidla do 2 dnů po propuštění dítěte z porodnice, dále ve 14 dnech, 6 týdnech, 3 měsících, 4 až 5 měsících, 6 měsících, 8 měsících, 10 – 11 měsících, 12 měsících a 18 měsících věku. Od 3 let věku probíhá preventivní prohlídka každé dva roky, poslední nejpozději před 19 narozeninami.

121. Nedílnou součástí péče o dítě je pak povinné očkování proti stanoveným infekčním nemocem.⁴⁹ Pokud dítě neprošlo těmito očkováními, nemůže být např. zapsáno do mateřské školy nebo dětské skupiny, pokud nemá proti očkování stanovenou kontraindikaci. Před českými soudy bylo řešeno několik sporů, kdy rodiče své děti nechťeli nechat očkovat kvůli svému přesvědčení. Ústavní soud rozhodl, že samotná očkovací povinnost není v rozporu se základními právy, neboť chrání veřejné zdraví.⁵⁰ Rodič však může ve výjimečných případech očkování odmítnout z naléhavých důvodů náboženského či jiného přesvědčení a pak by po něm nemělo být vynucováno.

122. Zákon o zdravotních službách umožňuje při hospitalizaci dítěte pobyt zákonného zástupce, popřípadě osoby určené zákonným zástupcem, pěstouna nebo jiné osoby, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, osoby blízké nebo osoby určené pacientem, nebrání-li tomu závažné okolnosti. To umožňuje pobyt rodinných příslušníků na lůžkových odděleních společně s hospitalizovanými dětmi. Rodičům dětí do šesti let je hrazen pobyt v nemocnici z prostředků veřejného zdravotního pojištění, pobyt lze hradit i u staršího dítěte vážně nemocného nebo se zdravotním postižením. Velká pozornost je také věnována dětem s vzácnými onemocněními od provedení novorozeneckého laboratorního screeningu až po péči v specializovaných centrech, která jsou od března 2016 součástí Evropské referenční sítě pro pacienty s vzácnými onemocněními. Z ČR je zapojeno 26 pracovišť do 17 specializovaných sítí.

123. Nezaopatřené děti s trvalým pobytem na území ČR, držitelé mezinárodní ochrany, děti-žadatelé o mezinárodní ochranu, a děti, které jsou strpěny na území podle zákona o azylu a rovněž děti osob v tomto právním postavení jsou zahrnuty do veřejného zdravotního pojištění. Ostatní děti mají povinnost uzavřít komerční pojištění. Vláda ČR se zabývala otázkou zdravotního pojištění cizinců mimo veřejné zdravotní pojištění, ale dosud nepřijala žádné konkrétní kroky. Na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 2016 se v některých mimořádných situacích pro děti narozené cizincům v ČR, za které rodiče podají žádost o povolení trvalého pobytu, ač ani jeden z rodičů trvalý pobyt nemá, uplatní fikce trvalého pobytu od narození až do rozhodnutí o žádosti a po tuto dobu jsou tedy účastny veřejného zdravotního pojištění.⁵¹ To umožní např. hradit náklady neodkladné poporodní péče o dítě.

⁴⁸ Výbor vyzývá smluvní stranu, aby přijala nezbytná opatření a legislativní úpravy za účelem zajištění poskytování zdravotní péče dětem cizinců ve stejné kvalitě a na stejné úrovni jako občanům smluvní strany.

⁴⁹ Jedná se o tuberkulózu, záškrť, tetanus, dávivý kašel, invazivní onemocnění vyvolané původcem *Haemophilus influenzae b*, přenosnou dětskou obrnu, virovou hepatitidu B, spalničky, zarděnky, příušnice a pneumokokové nákazy.

⁵⁰ Nálezy sp. zn. Pl. ÚS 16/14 a Pl. ÚS 19/14 z 27.1.2015

⁵¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 09. 2016, spis. zn. 33 Cdo 2039/2015.

Prevence a podpora zdraví dětí,

124. Vláda ČR schválila v roce 2014 Národní strategii ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí („Národní strategie Zdraví 2020“). Na základě této strategie jsou vytvářeny akční plány pro dílčí témata. Zdraví dětí se týká např. Akční plán č. 1 na podporu pohybové aktivity dětí ve školách, Akční plán č. 2 pro podporu zdravé výživy dětí ve školách i v rodinách či Akční plán č. 6 k očkování, který předpokládá úpravu dětského očkovacího kalendáře podle nejnovějších poznatků lékařské vědy.

125. V ČR jsou úrazy nejčastější příčinou úmrtí dětí a mladých dospělých a třetí nejčastější příčinou úmrtí v celé populaci. Přestože úmrtnost na úrazy v poslední době mírně klesá, celkový počet úrazů neklesá. Vláda proto pokračuje v plnění Národního akčního plánu prevence dětských úrazů. Národní akční plán je v souladu s doporučením Evropské komise „LIVE - Life without Injuries and Violence in Europe“ a navazuje na program European Child Safety Alliance (ECSA). Jeho cílem je maximální snížení dětské úmrtnosti v důsledku úrazů v ČR a zastavení nárůstu a snížení četnosti dětských úrazů, zejména úrazů závažných a s trvalými následky včetně sebepoškození a sebevražd. V roce 2011 bylo ustaveno Národní koordinační centrum prevence úrazů, násilí a podpory bezpečnosti pro děti ve Fakultní nemocnici v Motole. Na Ministerstvu zdravotnictví byla ustavena Meziresortní pracovní skupina pro prevenci dětských úrazů k zajištění systémového řešení prevence úmyslných i neúmyslných dětských úrazů v ČR.

Reprodukční zdraví adolescentů, sexuální výchova a ochrana před zneužíváním návykových látek a doporučení č. 58⁵²

126. V Rámcovém vzdělávacím programu je sexuální výchova součástí vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví a oblasti Rodinná a sexuální výchova, která je zahrnuta do tematických okruhů Člověk a jeho svět, Člověk a zdraví, Člověk a společnost a Člověk a příroda. Učivo v okruhu Člověk a zdraví by mělo v tématu sexuální dospívání a reprodukční zdraví pokrývat zdraví reprodukční soustavy, sexualitu jako součást formování osobnosti, zdrženlivost, předčasnou sexuální zkušenost, promiskuitu, problémy těhotenství a rodičovství mladistvých. Sexuální výchova je následně vyučována na jednotlivých základních školách. Koncepce rodinné politiky schválená vládou v září 2017 navrhuje zavedení samostatné kvalitní sexuální a rodinné výchovy pro dívky a chlapce na českých školách. Cílem je podpořit výchovu a vzdělávání v oblastech sexuální výchovy a zodpovědného partnerství a rodičovství zaměřeného na dívky i chlapce, aby došlo k posilování vědomí zodpovědnosti týkající se antikoncepce, plánování rodičovství a funkčnosti a stability rodinného soužití.

127. Ochrana dětí před alkoholem, tabákem a drogami je významnou součástí Národní strategie protidrogové politiky. V této strategii se vláda zavázala například k omezení fyzické dostupnosti alkoholu pro děti a mladistvé zavedením licencí na prodej alkoholu či zajištěním

⁵² Výbor doporučuje smluvní straně, aby s přihlédnutím k obecnému komentáři Výboru č. 4 (2003) ke zdraví dospívající mládeže:

- (a) zvýšila úsilí o vzdělávání dospívající mládeže v oblasti sexuálního a reprodukčního zdraví, jakož i dostupnost antikoncepce za účelem snížení počtu těhotenství mladistvých a aby vytvořila programy přístupné pro děti za účelem pomoci mladým matkám a jejich dětem;
- (b) přijala další opatření za účelem řešení vysokého počtu sebevražd dospívající mládeže, včetně přidělení přiměřených lidských, technických a finančních zdrojů na podporu rozvoje důvěrného poradenství, péče a rehabilitačních zařízení citlivých na problémy mládeže;
- (c) systematicky shromažďovala informace o spotřebě alkoholu a tabákových výrobků mezi dětmi;
- (d) přijala opatření nezbytná pro efektivní vymáhání zákazu prodeje těchto výrobků dětem; v této souvislosti Výbor doporučuje smluvní straně, aby zvažila zákaz propagace alkoholu a tabákových výrobků v médiích anebo informačních zdrojích, jež jsou běžně přístupné dětem.

situační a prostorové prevence nebo omezení cenové dostupnosti alkoholu např. vyrovnáním ceny alkoholických nápojů s nealkoholickými či k regulaci propagace alkoholických nápojů.

128. Dne 31. května 2017 vstoupil v platnost nový zákon o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek. Jedním z hlavních cílů je ochrana dětí a mladistvých před návykovými látkami. Zákon obsahuje například zákaz prodeje alkoholu a tabákových výrobků na akcích pro děti či v prodejně s převažujícím sortimentem zboží určeného pro děti. Úplný zákaz kouření je rozšířen například na zřízení sociálních služeb pro děti či na dětská hřiště. Přijetí zákona by měly doprovázet do budoucna informační kampaně na osvětu veřejnosti, preventivní programy pro děti a mládež ze sociálně znevýhodněného prostředí, podpora kvalitních a dostupných služeb pro odvykání kouření atd.

129. K výše zmíněné Národní strategii Zdraví 2020 byl vypracován Akční plán číslo 4, který se zabývá omezováním zdravotně rizikového chování. Obsahuje tři dílčí plány, z nichž první předpokládá vytvoření interdisciplinárního meziresortního rámce primární prevence rizikového chování u vysoce ohrožených skupin dětí, druhý se týká kontroly tabáku a třetí kontroly alkoholu. V roce 2017 vypsal Ministerstvo zdravotnictví dotační program „Protidrogová politika Ministerstva zdravotnictví,“ ze kterého bylo financováno vytvoření 4 nových adiktologických ambulancí pro děti, které by výhledově měly vzniknout v každém kraji.

130. Problematika zneužívání návykových látek je v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy pokryta Výchovou ke zdraví. Cílem je, aby žák byl schopen uvést do souvislostí zdravotní a psychosociální rizika spojená se zneužíváním návykových látek a životní perspektivou mladého člověka, čelit sociálně patologickým jevům ve škole i mimo ni a v případě potřeby vyhledat odbornou pomoc sobě nebo druhým. Tato vzdělávací oblast také pokrývá témata výživa a zdraví, tělesná a duševní hygiena, denní režim, vlivy vnějšího a vnitřního prostředí na zdraví, ochrana před chorobami a úrazy.

Sociální služby a sociální zařízení pro děti

131. V ČR je provozováno několik druhů sociální služeb, které jsou primárně určeny pro rodiny s dětmi, děti a mládež. Kromě služeb pro děti se zdravotním postižením popsanych výše je zde řada preventivních služeb pro rodiny a děti v tíživé situaci. Rodiny mohou využít krizové pomoci spojené s ubytováním a poradenstvím či mohou najít ubytování v azylových domech. Speciální službou je sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi, které mají rodinám v krizi pomoci řešit jejich situaci poradenstvím a aktivizací jejich schopností. Pro děti a mladé lidi do 26 let jsou určena nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, která jim mají vzděláním a poradenstvím poskytnout pozitivní orientaci do budoucna. Domy na půli cesty poskytují pobytové služby osobám do 26 let věku, které vyšly z ústavní péče a potřebují pomoc pro úspěšný samostatný start do běžného života. Pobytové služby se poskytují za omezený stanovený poplatek, zatímco preventivní poradenské služby jsou zdarma.

Státní sociální podpora a pomoc v hmotné nouzi a doporučení č. 60⁵³

132. Ze systému státní sociální podpory jsou určeny na podporu rodin příjmově testované dávky přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné a univerzální dávka pro rodiče malých dětí rodičovský příspěvek. Přídavek na dítě ve výši 500 – 1000 Kč měsíčně se odvíjí od věku dítěte a od druhu příjmu rodiny. Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě. Měsíční výši dávky a dobu čerpání lze individuálně upravit až do vyčerpání celkové částky 220 000 Kč do 4 let věku dítěte. Porodné je jednorázovou dávkou vyplácenou při narození a převzetí dítěte do péče ve výši

⁵³ Výbor doporučuje smluvní straně, aby zvažila vytvoření a zavedení systému poskytování přiměřeného bydlení osobám ve finančně anebo sociálně znevýhodněné situaci s cílem zajistit mj. přístup dětí k přiměřeným životním podmínkám v rodinném prostředí.

13 000 Kč na první dítě a 10 000 Kč na druhé dítě. Příspěvek na bydlení je určen na hrazení nákladů bydlení a pomáhá zajistit bytové potřeby rodin s nízkými příjmy.

133. Pokud rodina nemá dostatečné příjmy k uspokojování základních životních potřeb a nemůže si objektivně zvýšit příjmy vlastním přičiněním, nachází se tzv. v hmotné nouzi a získává nárok na dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně na základě hodnocení její snahy a možností zvýšení příjmu. Částka živobytí u dětí nesmí být nižší než tzv. životní minimum, zatímco u dospělých lze jít i níže na tzv. existenční minimum. Pro stanovení živobytí rodiny se částky živobytí jednotlivých osob sčítají. Příspěvek na živobytí pak slouží k dorovnání příjmů do částky živobytí. Doplatek na bydlení je určen osobám, kterým nestačí vlastní příjmy k zajištění důstojného bydlení. Dávka mimořádné okamžité pomoci má poskytnout nezbytné finanční prostředky k řešení bezodkladných nouzových situací.

134. Vedle těchto zákonem určených dávek zajišťuje stát různé podpůrné programy pomáhající rodinám a dětem v tíživé finanční situaci. Příkladem může být program Obědy do škol, ze kterého jsou placeny školní obědy pro děti, jejichž rodiče si je nemohou dovolit. V současné době je do tohoto programu zapojeno již 10 000 dětí. Vládou schválená Koncepce rodinné politiky v roce 2017 dále navrhuje zajištění místní i finanční dostupnosti školních družin pro všechny žáky prvního stupně ZŠ. Cílem je vytvořit dostatek volných kapacit ve školních družinách, zajistit flexibilní ranní i odpolední provoz za účelem podpory sladění pracovního a rodinného života a zároveň diskutovat možnosti zajištění financování provozu ze státního rozpočtu.

135. ČR v rozhodném období dosud nezavedla ucelený a státem garantovaný systém sociálního bydlení. Vláda sice schválila v roce 2015 Koncepci sociálního bydlení, ale předložený návrh zákona nebyl Parlamentem schválen a současná vláda připravuje nyní návrh nový. Poskytování sociálního bydlení je tedy i nadále v rukou obcí. Některé obce se rozhodly inspirovat úspěšnými projekty ze zahraničí a testují přístup „Housing First“, Základní myšlenka projektu spočívá v tom, že rodině je od začátku nabídnuto plnohodnotné bydlení, neboť pokud má rodina adekvátní zázemí, snadněji získá práci či lepší školní docházku, První zkušenosti s těmito projekty jsou velmi pozitivní.

VIII. Vzdělávání, volný čas a kulturní aktivity

Právo na vzdělání a doporučení č. 62⁵⁴ a 66⁵⁵

136. Právo každého dítěte na vzdělání je v ČR zakotveno v Listině základních práv a svobod. Podle školského zákona je vzdělávání v ČR založeno na zásadách rovného přístupu každého státního občana ČR ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace. Vzdělávání zohledňuje vzdělávací potřeby jednotlivce a dbá na vzájemnou úctu, respekt, názorovou snášenlivost, solidaritu a důstojnost všech účastníků. Občané ČR mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách. Školní docházka je povinná od 6 do 15 let. V roce 2017 bylo zavedeno povinné bezplatné předškolní vzdělávání pro děti od 5 let v mateřské škole v rozsahu čtyř hodin denně. Stejně jako u základní školy má dítě nárok na přijetí do spádové mateřské školy podle místa svého bydliště. Rodiče mají možnost přihlásit své dítě do jakékoli jiné mateřské či základní školy. Od roku 2020 budou mít předškolní vzdělávací zařízení povinnost garantovat místa už pro dvouleté děti. Dítě od dovršení druhých narozenin tedy bude mít nárok na přijetí do spádové mateřské školy podle místa svého bydliště.

137. Na základě Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020 a Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR na období 2015 – 2020 byl dále vytvořen Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016 - 2018 obsahující opatření na podporu rovných příležitostí a spravedlivého přístupu ke kvalitnímu vzdělávání. Novela školského zákona z roku 2016 přinesla komplexní změnu ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných a posílila inkluzivní prostředí na školách. V témže roce byla schválena prováděcí vyhláška obsahující systém podpůrných opatření pro posílení společného vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami v běžných školách.

138. Změny především přinesly nové pojetí podpory žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Cílem není zařadit žáka do určité kategorie hendikepu podle jeho zdravotního či sociálního stavu, nýbrž identifikovat jeho problémy a najít pro něj konkrétní druh pomoci. Žák se speciálními vzdělávacími potřebami je žák, který potřebuje podpůrná opatření k naplnění

⁵⁴ Výbor doporučuje smluvní straně, aby zajistila skutečnou a úplnou integraci dětí romského původu do vzdělávacího systému a tak aplikoval praktická opatření, jež usnadňují diverzitu a začlenění všech dětí do všech škol, bez ohledu na jejich etnické nebo sociokulturní prostředí; kulturně citlivou, důslednou a jednotnou aplikaci testů pro určování studijních/intelektuálních schopností dítěte; aby všechny školy hlavního vzdělávacího proudu používaly vzdělávací osnovy, jež jsou standardní, konzistentní a jsou aplikovány na celém území smluvní strany; poskytování dostatečné finanční podpory pro děti ze sociálně nebo finančně znevýhodněného prostředí, za účelem nápravy systémových tendencí škol úmyslně umisťovat děti bez postižení do speciálních škol za účelem získání dalších finančních zdrojů; vytvoření komplexní politiky péče o děti, s přihlédnutím ke Sdělení Komise Kvalitní systém předškolního vzdělávání a péče: nejlepší start do života pro všechny naše děti (COM(2011) 66) a k Rozhodnutí Výboru ministrů Rady Evropy (CM/Del/Dec(2011)1115), a k obecnému komentáři Výboru č. 7 (CRC/C/GC/7/Rev.1) k realizaci práv dítěte v raném dětství. Dále doporučuje, aby Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a ostatní příslušné orgány včetně školských orgánů jednajících přímo s rodiči přijaly veškerá opatření zajišťující, že (i) informace, podklady a postup umístění dítěte do speciálního vzdělávání budou napsány srozumitelně a zcela vysvětlí důsledky tohoto umístění, (ii) že rozhodnutí o tomto umístění bude písemně doloženo, (iii) že rodičům budou snadno přístupné možnosti odvolání proti rozhodnutí o tomto umístění, a (iv) že bude prováděna pravidelná kontrola nezávislým orgánem za účelem zajištění, že pokračující umístění ve speciálním vzdělávání je v nejlepším zájmu dítěte.

V této souvislosti Výbor vyzývá smluvní stranu, aby stanovila podrobný časový harmonogram s vymezenými termíny za účelem urychlené realizace shora uvedených doporučení a pravidelného monitoringu pokroku dosaženého účastnickým státem v této oblasti.

⁵⁵ Výbor doporučuje smluvní straně, aby vyčlenila nezbytné finanční, technické a lidské zdroje pro zajištění speciálních jazykových programů pro děti uprchlíků nebo žadatelů o azyl, aby se mohly připravit na vstup do hlavního vzdělávacího systému. V této souvislosti Výbor dále zdůrazňuje důležitost zohlednění věku, úrovně vzdělání a potřeb těchto dětí. Výbor se rovněž dovolává školského zákona č. 561/2004 Sb., který na školách požaduje, aby zajistily doplňkovou pomoc pro děti uprchlíků v souladu s individuálními vzdělávacími plány za účelem prevence předčasného odchodu ze školy a naplnění konkrétních vzdělávacích potřeb.

svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními. Žák se speciálními vzdělávacími potřebami je přednostně vzděláván formou integrace v běžné škole. Zařazení do speciální třídy nebo školy je nyní možné pouze tam, kde individuální integrace žáka společně s uplatněním podpůrných opatření nebude postačovat k naplnění jeho vzdělávacích možností a k uplatnění jeho práva na vzdělání. Tyto skutečnosti musí školské poradenské zařízení v každém jednotlivém případě pečlivě zvažovat.

139. Základním krokem je vymezení vzdělávacích potřeb žáka a poskytnutí podpůrných opatření, která mu pomohou v jeho vzdělávání. Základní míra podpory učitelem je součástí standardního vzdělávání. Poradenské zařízení navrhuje pro žáka se speciálními vzdělávacími potřebami další podpůrná opatření a úpravy v jeho vzdělávání. Opatření má přiměřeně odpovídat zdravotnímu stavu, potřebám a životním podmínkám žáka a umožnit jeho vzdělávání v hlavním vzdělávacím proudu. Podpůrná opatření jsou poskytována bezplatně. Na praktické realizaci podpůrných opatření spolupracují školské poradenské zařízení, škola a rodiče s žákem. V případě nespokojenosti může žák či rodiče, škola či orgán sociálně-právní ochrany dětí požádat revizní pracoviště, kterým byl pověřen Národní ústav pro vzdělávání, o revizi doporučení. Rodič dítěte může požádat o revizi zprávy z vyšetření.

140. Nově zaváděné diagnostické nástroje jsou zaměřeny na posouzení samostatnosti, soběstačnosti, sociální adaptability a studijních návyků dětí. Byly vytvořeny standardy testování všech žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, doplněny psychologické a speciálně pedagogické nástroje diagnostiky pro přesnější vymezení schopností žáků z jiného kulturního prostředí a vytvořeny testy jejich adaptivních dovedností. Od roku 2013 je v každém poradenském zařízení v ČR minimálně jeden pracovník proškolen pro adekvátní zacházení s diagnostickými nástroji a vzdělávání nadále pokračuje. V roce 2015 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo metodiky pro diagnostiku lehkého mentálního postižení či pro posuzování kognitivních schopností žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí.

141. Důležitou roli v systému integrace mají asistenti pedagogů na základních školách, kteří pomáhají nejen romským žákům zvyknout si na školní prostředí a spolupracují s žáky, jejich rodinami a učiteli v řešení každodenních problémů. Výrazná část finanční podpory inkluzivního vzdělávání jde právě na toto opatření. U základních škol jsou zdarma přístupné přípravné třídy zaměřené na úspěšný vstup do základního vzdělávání. Pro snížení rizika segregace romských žáků v předškolním vzdělávání bylo vzdělávání v přípravných třídách od roku 2015 otevřeno pro všechny žáky a nikoliv pouze pro sociálně znevýhodněné. Od 1. 9. 2017 došlo k úpravě podmínek zařazování dětí do přípravné třídy základní školy. Dítě je zařazeno do přípravné třídy na základě žádosti zákonného zástupce dítěte s doložením písemného doporučení odkladu povinné školní docházky vydaného školským poradenským zařízením. Školy a orgány sociálně-právní ochrany dětí dohlíží nad školní docházkou dětí a zlepšují spolupráci s rodiči na jejím plnění. Národní institut pro další vzdělávání zvyšuje kompetence učitelů v oblasti inkluzivního vzdělávání v rámci kurzů dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Kontroly Česká školní inspekce a školských poradenských zařízení mají zajistit, aby žáci nebyli neoprávněně zařazováni do vzdělávacích programů neodpovídajícím jejich vzdělávacím potřebám.

142. Všechny tyto kroky postupně posilují integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do běžného vzdělávání a naopak pokles jejich počtů ve speciálních školách a vzdělávacích programech. To platí i pro romské žáky, byť jejich zastoupení v běžném vzdělávání je nadále nižší než u běžné populace. V jejich integraci hraje pozitivní roli i zrušení Příloha Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením v roce 2016 a její začlenění do sjednocujícího kurikula. Novela školského zákona umožnila Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy požadovat po právnických osobách vykonávajících činnost škol a školských zařízení údaje nezbytné pro

stanovení kvalifikovaných odhadů ukazatelů vzdělávání a vzdělávací soustavy včetně odhadu počtu romských dětí, žáků a studentů. Tyto odhady tak ministerstvo realizuje od školního roku 2016/2017, od školního roku 2017/2018 probíhají na všech školách.

143. V návaznosti na změny se v roce 2016 poprvé sešel expertní tým pro společné vzdělávání na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy sdružující zástupce asociací škol, nevládních organizací, pedagogicko-psychologických poraden, pedagogických fakult vysokých škol v ČR i odborníků z praxe. Za účelem zajištění účinnosti reformy v praxi Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy průběžně zveřejňuje na svých webových stránkách materiály ke společnému vzdělávání a jeho praktickému provádění. Ve spolupráci s odbornými asociacemi byl připraven informační balíček stručných metodických a výkladových textů ke společnému vzdělávání a změnám v organizaci vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy od dubna do června 2016 ve všech krajských městech ČR realizovalo ve spolupráci s Národním institutem pro další vzdělávání a Národním ústavem pro vzdělávání 28 informačních seminářů zaměřených na společné vzdělávání, při kterých bylo proškoleno téměř tři tisíce ředitelů mateřských a základních škol a pracovníků školských poradenských zařízení. Proběhla také informační a diskusní setkání s řediteli škol ze všech krajů ČR.

144. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy dále na podporu společného vzdělávání realizuje 3 projekty. Projekt Podpora kvalitních poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních zaměřených na podporu inkluze má posílit kvalitu, provázanost, srovnatelnost a efektivitu poradenských služeb a podpůrných opatření, zvýšit úroveň poradenské a intervenční péče či podpořit kvalitu vzdělávání a poradenských služeb pro žáky ohrožené nerovným přístupem. Projekt je rozvržen na časové období let 2016 až 2019 a financován částkou téměř 150 milionu Kč. Dalšími projekty jsou projekt Společné vzdělávání a podpora škol krok za krokem, který má sledovat, plánovat a hodnotit společné vzdělávání včetně výuky českého jazyka pro žáky-cizince a projekt Podpora společného vzdělávání v pedagogické praxi, kde je klíčové především vzdělávání vedení škol a prohlubování a zvyšování odborných kompetencí pedagogických pracovníků v oblasti společného vzdělávání.

145. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy rozšířilo a zpřesnilo opatření k řešení šikany a kyberšikany ve školách. Kromě dotačního programu Bezpečné klima v českých školách byl též upraven Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. Od roku 2017 je navíc účinná novela školského zákona, která má zajistit lepší ochranu jak žáků, tak pedagogických pracovníků před fyzickými i psychickými útoky, které školský zákon nově definuje. V případě, že k takovému jednání dojde, je např. ředitel školy podle zákona povinen kontaktovat odbor sociálně-právní ochrany dětí, který se bude případem ve spolupráci se školou a žákem dále zabývat. Ministerstvo též pro školy připravilo metodické materiály ve snaze pomoci učitelům zvládat případy šikany. Dalšími možnostmi jsou individuální výchovný plán žáka či certifikované programy primární prevence rizikového chování.

146. Od roku 2016 vykonává svou funkci školský ombudsman. Hlavním tématem jeho činnosti je pro období let 2017-2018 bezpečné klima na školách. Ombudsman provádí pravidelné návštěvy škol, které jsou příkladem ve vytváření bezpečného klimatu, a z nich pak zobecňuje příklady dobré praxe. Ve své činnosti se dále zaměřuje na mediaci a řešení nejrůznějších podnětů či sporů, které se dotýkají zejména sociálně-patologických jevů včetně šikany, a vzájemné vztahy a spolupráci pedagogů s vedením školy, zástupci žáků, školskou radou a zřizovateli. Lze se na něj obrátit prostřednictvím stížnosti. Ombudsman pak může věc řešit písemně nebo návštěvou na místě. Může pak vydat doporučení k nápravě situace.

147. Podmínky vzdělávání dětí-cizinců v ČR jsou obdobné jako u českých občanů. Děti občanů EU i občanů třetích zemí mají právo na přístup k bezplatnému předškolnímu vzdělávání i základnímu vzdělávání v rámci absolvování povinné školní docházky. Přístup ke střednímu a vyššímu odbornému vzdělávání je umožněn pouze dětem-cizincům oprávněně pobývajícím v ČR. Národní institut pro další vzdělávání a jím zřízená krajská centra podpory poskytují podporu pedagogickým pracovníkům pracujícím s žáky-cizinci integrovanými v běžných mateřských, základních a středních školách. Institut pořádá vzdělávací programy zaměřené na vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem a také nabízí akreditovaný vzdělávací e-learningový program na podporu pedagogických pracovníků. Institut také poskytuje online poradenství pro vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, a to buď přímo, nebo prostřednictvím krajských center podpory.

148. V oblasti integrace cizinců vyhlašuje Ministerstvo školství rozvojové a dotační programy a poskytuje kurzy českého jazyka pro osoby s udělenou mezinárodní ochranou v rámci Státního integračního programu. Rozvojový program Podpora vzdělávání cizinců na školách podporuje výuku českého jazyka pro žáky - cizince formou kurzů nebo individuální práci učitele s dítětem v mateřských a základních školách, vzdělávání žáků-cizinců v zařízení pro zajištění cizinců a začlenění žáků z jiných členských států EU do vzdělávání. Dotační program Podpora aktivit integrace cizinců na území ČR je určen na podpůrné metody výuky češtiny pro žáky-cizince z třetích zemí, na mimoškolní vzdělávací aktivity, tvorbu učebních pomůcek a volnočasové kulturní a sportovní aktivity.

Kulturní práva dětí patřící k etnickým menšinám

149. Na základních školách je romský jazyk volitelným předmětem. V roce 2017 ve školních statistikách vykazaly romský jazyk 2 střední školy (v předchozích letech se jednalo o jednu školu), v rámci vysokých škol se vyučuje romský jazyk na katedře střeoevropských studií na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy podporuje výuku romského jazyka prostřednictvím dotačního programu na podporu vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy.

150. Ministerstvo kultury pravidelně vyhlašuje dotační řízení v programu na podporu integrace příslušníků romské menšiny. Projekty mohou být zaměřené na umělecké, kulturně vzdělávací a výchovné aktivity a další oblasti. Magistrát hlavního města Prahy finančně podporuje projekt Akce pro neorganizované děti, mládež a dospělé Romy, který obsahuje kulturní, vzdělávací a propagační aktivity prezentující romskou kulturu v Domě národnostních menšin. Přístup ke kulturní činnosti národnostním menšinám zajišťují mnohé spolky. Sdružení polské mládeže v ČR pravidelně pořádá Dny studentské kultury, jejich cílem je prezentace činnosti mládeže polské národnosti a studentské tvorby žáků a studentů z celého Euroregionu Těšínské Slezsko. Mnohé akce i pro dětské návštěvníky a vzdělávací programy pořádá každý rok Muzeum romské kultury, které se dlouhodobě věnuje sociálně-edukační činnosti. Vedle individuálního doučování romských dětí nabízí též Dětský muzejní volnočasový klub.

151. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy nadále vyhlašuje dotační Program na podporu vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy. Za finanční podpory Ministerstva byl též vytvořen webový portál Inkluzivní škola – inspirace a podpora pro práci s dětmi a žáky s odlišným mateřským jazykem, který kromě informací poskytuje metodiky, návody a příklady dobré praxe pro jednotlivé stupně vzdělávání, které mohou být ve školách využívány k dosažení požadované úrovně jazykového vzdělání dětí-cizinců.

Lidskoprávní a občanské vzdělávání a doporučení č. 25⁵⁶

152. Lidská práva včetně práv dítěte mají být součástí základního vzdělávání, které se má soustředit na jejich respektování, prevenci netolerance, rovnost mužů a žen, úctu k přírodnímu a kulturnímu prostředí. V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání se otázka lidských práv objevuje ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, ve vzdělávacím oboru Etická výchova a v průřezových tématech Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech a Multikulturní výchova. Nejvíce jsou lidská práva popsána ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost v rámci vzdělávacího oboru Výchova k občanství u tematického okruhu Člověk, stát a právo pro druhý stupeň základních škol. Průřezové téma Výchova demokratického občana s tematickým okruhem Občan, občanská společnost a stát se zaměřuje na základní principy a hodnoty demokratického politického systému, aktivní uplatňování občanských práv a povinností či soužití s menšinami. Podle školského zákona musí škola zařadit všechna průřezová témata a jejich tematické okruhy do vzdělávání na 1. i 2. stupni základních škol. Jejich rozsah a způsob realizace je již v kompetenci každé školy.

Odpočinek, hra a volný čas, kulturní a umělecké aktivity

153. Vedle běžného vzdělávání je součástí vzdělávacího systému v ČR i základní umělecké a zájmové vzdělávání. Základní umělecké vzdělávání poskytuje základy vzdělání v jednotlivých uměleckých oborech v základních uměleckých školách, kam mohou děti docházet po vyučování v základní škole a rozvíjet své umělecké schopnosti. Zájmové vzdělávání poskytuje účastníkům naplnění volného času různou zájmovou činností ve střediscích volného času, školních družinách a školních klubech. Střediska volného času se podílejí i na další péči o nadané děti, žáky a studenty anebo např. na organizaci soutěží a přehlídek dětí a žáků. Tyto typy vzdělávání tak napomáhají naplňovat vzdělávací cíle stanovené školským zákonem. Aktivity pro děti ve volném čase pak organizuje i mnoho nevládních organizací a dobrovolnických spolků.

IX. Zvláštní ochranná opatření

Ochrana dětí žadajících o mezinárodní ochranu s doprovodem i bez doprovodu a doporučení č. 64⁵⁷ a 66⁵⁸

154. Dítě žadatele o mezinárodní ochranu či dětský žadatel o mezinárodní ochranu podle zákona o azylu pobývají v azylových zařízeních, kterými jsou přijímací středisko, pobytové středisko či integrační azylové středisko. Přijímací středisko slouží k ubytování nově příchozích žadatelů o mezinárodní ochranu a poskytuje jim všechny potřebné služby. Zvláštní pozornost je věnována ohroženým skupinám včetně nezletilých žadatelů bez doprovodu a rodin s dětmi. Žadatelé zde musí pobývat do doby ukončení základních vstupních procedur. Následně žadatelé

⁵⁶ Výbor doporučuje smluvní straně, aby vytvořila systematické průběžné vzdělávací programy o lidských právech, včetně práv dětí, pro všechny odborníky pracující pro děti a s dětmi.

⁵⁷ Výbor opakuje své předchozí doporučení (CRC/C/15/Add.201) smluvní straně, aby vyloučila jakoukoli formu detence žadatelů o azyl mladších 18 let. Výbor dále doporučuje smluvní straně, aby před detencí zvažila veškeré možné alternativy detence, včetně bezpodmínečného propuštění, přičemž zdůrazňuje, že by tento přístup neměl být omezen na osamocené nebo nedoprovázené nezletilé osoby, nýbrž rozšířen na všechny případy týkající se dětí. V této souvislosti Výbor upozorňuje na Revidované pokyny UNHRCR o platných kritériích a normách pro zajištění žadatelů o azyl (z 26. února 1999).

⁵⁸ Výbor doporučuje smluvní straně, aby vyčlenila nezbytné finanční, technické a lidské zdroje pro zajištění speciálních jazykových programů pro děti uprchlíků nebo žadatelů o azyl, aby se mohly připravit na vstup do hlavního vzdělávacího systému. V této souvislosti Výbor dále zdůrazňuje důležitost zohlednění věku, úrovně vzdělání a potřeb těchto dětí. Výbor se rovněž dovolává školského zákona č. 561/2004 Sb., který na školách požaduje, aby zajistily doplňkovou pomoc pro děti uprchlíků v souladu s individuálními vzdělávacími plány za účelem prevence předčasného odchodu ze školy a naplnění konkrétních vzdělávacích potřeb.

po dobu řízení o mezinárodní ochraně mohou pobývat v pobytovém středisku, kde opět mají k dispozici kompletní zázemí i pro rodiny s dětmi a potřebné služby včetně volnočasových aktivit a nabízí zároveň i další škálu činností obdobných těm v předškolních a školních zařízeních. Integrovaná azylové středisko ve formě samostatných vybavených bytů slouží k dočasnému ubytování osob, kterým již byla přiznána mezinárodní ochrana. Osoby se zde připravují na opravdu samostatný život v ČR.

155. Nezletilý cizinec bez doprovodu je umístěn do péče blízké osoby nebo do speciálního školského Zařízení pro děti-cizince v Praze-Radlicích. Hlavní náplní činnosti zařízení je integrace nezletilých cizinců bez doprovodu při respektu jejich sociálních, etnických, kulturně-historických a náboženských práv. Zařízení poskytuje též metodickou pomoc pro práci s dětmi-cizinci v ostatních zařízeních. Zařízení rovněž zajišťuje např. poskytnutí nutné lékařské péče.

156. Cizinci nelegálně pobývající na území ČR mohou být zajištěni pouze při splnění zákonných podmínek. Před zajištěním je nutné posoudit, zda nelze nejprve uložit alternativní opatření jako povinnost zdržovat se na ohlášené adrese, složení peněžních prostředků nebo povinnost osobně se hlásit policii ve stanovené době. Zajištění je tak vždy používáno až jako krajní opatření. Novela zákona o pobytu cizinců, která v současné době prochází legislativním procesem, předpokládá zavedení další možné alternativy k zajištění v podobě povinnosti zdržovat se v místě určeném policií s možností kontroly. Děti nebývají zajištěny v právním slova smyslu, pouze pobývají v zařízení společně se zajištěnými rodiči, aby ti o ně mohli řádně pečovat. Preferuje se tak udržení jednoty rodiny před umístěním dítěte do jiného zařízení. Pokud se v ČR nachází např. příbuzný dítěte, dítě může zařízení opustit a pobývat s ním. Dítě může dočasně zařízení opustit i například s pedagogem volného času v rámci volnočasových aktivit (výlet, návštěva kulturního představení), tyto výlety jsou zcela běžné. Jakmile rodiče požádají o mezinárodní ochranu, uplatní se režim zákona o azylu, podle kterého není zajištění rodin s dětmi možné. ČR tedy dělá maximum pro to, aby k zajištění rodin s dětmi nedocházelo, a pokud k němu dojde, aby probíhalo v podmínkách, které vyhovují zákonům a mezinárodním standardům a judikatuře.

157. Zařízení pro zajištění cizinců Bělá-Jezová je určeno pouze pro zajištění rodin s dětmi a žen. Zařízení prošlo zásadními opravami, aby bylo přizpůsobeno pobytu rodin s dětmi v souladu s mezinárodními standardy, další práce stále probíhají i v roce 2018. Před ubytovacími budovami se nacházejí venkovní herní prvky. Bylo odstraněno maximum zabezpečovacích prvků, jako jsou ostnaté dráty nebo plotová drátěnka v oknech. Zaměstnanci soukromé bezpečnostní služby jsou trvale přítomni v obytných budovách a střeží jednotlivá patra, jejich oděv byl rovněž přizpůsoben pobytu dětí – byl proto změněn tak, aby nepřipomínal policejní uniformu. Kromě plného materiálního vybavení jsou dostupné volnočasové aktivity, dětské centrum, herny v jednotlivých patrech ubytovacích budov, bezplatná právní pomoc a nově vybavené zdravotní středisko včetně pediatrické ordinace. V zařízeních se o osoby stará odborný personál Správy uprchlických zařízení, a to i se specializací na práci s dětmi. Zařízení jsou pravidelně navštěvována a kontrolována veřejným ochráncem práv a mezinárodními organizacemi. Podle poslední zprávy veřejné ochránkyně práv z roku 2016 se průměrná doba pobytu dítěte pohybuje okolo 55 dnů. Na jaře roku 2018 dojde k otevření nového objektu, což navýší ubytovací a další standardy pro rodiny s dětmi a dojde k odbourání dalších bezpečnostních prvků.

158. Na vzdělávání dětí-cizinců se zaměřuje především základní škola a diagnostická třída v rámci Zařízení pro děti-cizince. Škola provádí diagnostiku každého žáka po dobu 1 měsíce a následně vypracovává individuální vzdělávací plán rozvoje osobnosti dítěte přiměřeně jeho věku, individuálním předpokladům a možnostem. Cílem školy je žáky-cizince připravit na co nejúspěšnější integraci do běžných škol v ČR. Vedle toho funguje detašované pracoviště

základní školy v Bělé pro děti cizinců přímo v zařízení pro zajištění cizinců Bělá-Jezová, kde je zřízena a vybavena zvláštní třída.

159. Na základě zákona o azylu realizuje Ministerstvo vnitra prostřednictvím Správy uprchlických zařízení Státní integrační program pro osoby s udělenou mezinárodní ochranou. Jednou z oblastí integrace je též vzdělávání, kam patří začleňování dětí-azylantů a poživatelů doplňkové ochrany v rámci předškolního vzdělávání i v rámci povinné školní docházky či zprostředkování nadstandardního jazykového kurzu. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy realizuje základní bezplatný jazykový kurz českého jazyka s dotací 400 hodin výuky v zařízeních Správy uprchlických zařízení i mimo tato zařízení.

Děti z menšinových skupin

160. Strategie romské integrace do roku 2020 se na několika místech věnuje romským dětem. Platí to především v oblasti vzdělávání, zdravotní péče, bydlení a sociálních služeb. Ve všech těchto oblastech předpokládá opatření zohledňující a podporující situaci romských dětí a rodin. Např. ve všech krocích podporujících bydlení je nutné zohlednit situaci romských rodin, aby nekončily v podstandardním bydlení, nebyly segregovány a měly přístup k potřebným službám a pomoci. Dalším cílem je zvyšovat dostupnost sociálních služeb pro romské rodiny a zlepšovat přístup Romů včetně dětí ke zdravotní péči a také jejich osvětu v oblasti zdraví. Opatření v oblasti vzdělávání a dalších jsou popsána v příslušných částech.

Soudnictví ve věcech mládeže a doporučení č. 70⁵⁹

161. Dítě mladší 15 let není podle českého práva trestně odpovědné. Pokud dítě spáchá čin, který by byl jinak trestným, je možné vést s ním řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, pokud je schopno chápat podstatu a následky svého činu a důsledky řízení. Předmětem tohoto řízení není trestání, nýbrž přijetí opatření k nápravě a řádné integraci do společnosti. O uložení opatření rozhoduje soud ve zvláštním řízení, které se řídí pravidly nesporného občansko-právního řízení.

162. Zákon rovněž upravuje opatření, která je možné uložit trestně neodpovědným dětem mladším patnácti let. Soud pro mládež může takovému dítěti uložit výchovnou povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního

⁵⁹ Výbor vyzývá smluvní stranu, aby pokračovala v reformě soudnictví ve věcech mládeže v souladu s Úmluvou, zvláště s články 37, 39 a 40 a v souladu s ostatními příslušnými normami, včetně Minimálních standardních pravidel OSN pro výkon soudnictví ve věcech mládeže (Pekingská pravidla), Pokynů OSN pro prevenci kriminality mládeže (Rijádské pokyny), Pravidel OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody (Havanská pravidla), Vídeňských pokynů o opatřeních pro děti v rámci trestního řízení; a Všeobecného komentáře Výboru č. 10 (2007) k právům dítěte v rámci soudnictví pro mladistvé (CRC/C/GC/10). Výbor zvláště vyzývá smluvní stranu, aby:

(a) přijala nezbytná opatření za účelem zajištění toho, že soudci pro mladistvé a jiné osoby zabývající se dětmi v rámci soudního systému podstoupí příslušné školení o výkonu justice pro mladistvé (CRC/C/GC/10, 2007); a
(b) provedla legislativní úpravy nezbytné pro zajištění toho, aby děti do 15 let měly minimálně stejnou úroveň právních záruk, jež jsou spojeny se standardním trestním řízením;

(c) přijala veškerá nezbytná opatření za účelem zajištění toho, aby děti ve věku 15 až 18 let byly drženy v detenci pouze v krajních případech, za velmi vážné trestné činy a po co nejkratší dobu, a aby neumísťovala děti podezřelé ze spáchání trestného činu do ústavní péče a řádně zvážila jiná opatření, jež nevyžadují zbavení dítěte osobní svobody;

(d) přijala veškerá nezbytná opatření za účelem zajištění toho, že pokud dojde k zatčení nebo detenci před procesem, bude tak činěno v souladu se zákonem a při respektování práv dítěte vyplývajících z Úmluvy, a že děti budou zadržovány po co nejkratší dobu a odděleně od dospělých;

Výbor doporučuje smluvní straně, aby při realizaci shora uvedených doporučení využívala nástrojů technické pomoci vytvářených Meziorganizačním výborem OSN pro soudnictví pro mladistvé a jeho členy, jež zahrnují UNODC, UNICEF, OHCHR a nevládní organizace, a aby požádala členy tohoto výboru o technickou pomoc v oblasti soudnictví pro mladistvé.

úředníka, ochrannou výchovu či ochranné léčení. Při ukládání opatření má soud vyvážit výchovný a preventivní účinek opatření. Soud může uložit současně více opatření, ale také nemusí uložit žádné, pokud samotné projednání věci bude mít na dítě dostatečný výchovný a preventivní účinek. Uložené opatření může trvat maximálně do osmnácti let věku s výjimkou ochranného léčení.

163. Ochranná výchova u dětí trestně neodpovědných je nejzávažnějším opatřením a spočívá v soudním umístění dítěte do školského zařízení pro výkon ochranné výchovy, kterým je např. dětský domov se školou nebo výchovný ústav. Je možné ji uložit dítěti, které v době spáchání činu bylo mladší 15 let, pokud to odůvodňuje povaha spáchaného činu a je to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy. Dítěti, které je starší 12 let, se pak uloží v případech, kdy by dospělému pachateli hrozil trest odnětí svobody nad 20 let. Smyslem ochranné výchovy je především kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj dítěte a také chránit společnost před páchaním jeho provinění. Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle do 18 let. Vyžaduje-li to zájem mladistvého, může ji soud prodloužit do 19 let.

164. Dítě ve věku 15-18 let je trestně odpovědné, pokud dosáhlo takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohlo rozpoznat protiprávnost činu a ovládat své jednání. Mladistvým jsou ukládána opatření pro vytvoření podmínek pro jejich sociální a duševní rozvoj, jejich ochranu před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění. Lze ukládat výchovná⁶⁰, ochranná⁶¹ i trestní opatření, která jsou podobná trestům podle trestního zákoníku. Trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoníku se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. Pokud mladistvý po spáchání činu, na který trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek, anebo se o to pokusil, svým chováním projevils účinnou snahu po nápravě a jeho čin neměl trvale nepříznivé následky pro poškozeného nebo pro společnost, zaniká trestnost jeho činu. U mladistvých jsou stanoveny jednodušší podmínky pro zaházení odsouzení a platí kratší promlčecí doby pro trestní stíhání než u dospělých. Mladiství jsou ve věznicích zásadně odděleni od dospělých a účastní se speciálních programů zacházení směřujících k výchově, vzdělávání a resocializaci.

165. Při řízení ve věcech mladistvých je třeba postupovat s přihlédnutím k jejich věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti. Věci řeší specializovaní soudci, státní zástupci i policisté se zkušenostmi v práci s mladistvými a spolupracují s orgány sociálně-právní ochrany dětí a s nevládními organizacemi specializujícími se na práci s mládeží. Orgány činné v trestním řízení mohou za určitých podmínek odstoupit od trestního stíhání. Mladistvý musí mít obhájce již od chvíle, kdy jsou proti němu činěny první kroky v trestním řízení. Vazba u mladistvých může trvat maximálně 2 měsíce, u zvlášť závažných provinění nesmí trvat déle než 6 měsíců, a soud jí může nahradit mnoha jinými opatřeními jako např. svěřením mladistvého do péče důvěryhodné osobě. Po uplynutí této doby může být vazba výjimečně prodloužena až o další dva měsíce a v řízení o zvlášť závažném provinění až o dalších šest měsíců, pokud nebylo možné pro obtížnost věci nebo z jiných závažných důvodů trestní stíhání v této lhůtě skončit a propuštěním mladistvého na svobodu hrozí, že bude zmařeno nebo podstatně ztíženo dosažení účelu trestního stíhání. Nicméně k takovému prodloužení může dojít pouze jednou v přípravném řízení a jednou před soudem pro mládež. Zákon stanoví přednostní projednání věcí mladistvých a kratší lhůty pro některé úkony. Mladistvý pachatel je intenzivně veden, aby napravil důsledky svých činů a snažil se dosáhnout vyrovnání s poškozeným. Pro ochranu

⁶⁰ Dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.

⁶¹ Ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranná výchova.

soukromí mladistvého je celé řízení neveřejné, ale je možné na návrh mladistvého konat řízení veřejně. Platí zákaz zveřejnit identitu mladistvého mimo veřejné vyhlášení rozsudku s výjimkou uvedenou v bodu 52.

166. Základní institucí pomáhající dětským pachatelům je Probační a mediační služba. Probační úředníci nabízí dětským pachatelům, jejich rodinám a poškozeným pomoc s mimosoudním řešením konfliktu. Již v přípravném řízení se podílí na programech a výchovných opatřeních. Veškerá činnost je bezplatná. V případě odsouzení dítěte pak Probační a mediační služba zajišťuje v trestním řízení dohled nad mladistvým a v případech, kdy dohled nebyl uložen, provádí úkony směřující k tomu, aby mladistvý vedl ve zkušební době řádný život, pokud bylo rozhodnuto o uložení určitých opatřeních, např. o uložení obecně prospěšných prací za současného uložení výchovných opatření. Dětem a mladistvým pachatelům jsou určeny různé akreditované probační programy. V roce 2014 bylo v ČR akreditováno 12 probačních programů a prošlo jimi 283 klientů. V roce 2016 bylo v ČR akreditováno 10 probačních programů a prošlo jimi 197 klientů.

Dětské oběti trestných činů a doporučení č. 68⁶²

167. Zákon o obětech trestných činů z roku 2013 ukládá státním orgánům i ostatním subjektům přistupovat k obětem včetně dětí zdvořile a šetrně s respektem k jejich důstojnosti. Oběti mají právo na srozumitelné informace o svých právech a povinnostech, odbornou pomoc, ochranu soukromí a peněžitou pomoc ve vymezených případech. Orgány činné v trestním řízení informují oběti v rozsahu zákona o registrovaných subjektech poskytujících odbornou pomoc. Dětem jako zvlášť zranitelným obětím je pomoc poskytována bezplatně. Dítě má rovněž právo na zabránění kontaktu s pachatelem. Jednotná metodika s formuláři poučení a základními informacemi pro oběť trestného činu byla pro orgány činné v trestním řízení vytvořena Policií ČR a poskytnuta soudům a státním zastupitelstvím. Výslech dětí provádějí speciálně proškolení policisté. Na krajských ředitelstvích policie vzniklo již 68 speciálních výslechových místností pro dětské oběti a svědky a další se budují. Policie ČR spolupracuje a vzdělává orgány sociálněprávní ochrany dětí, školy či zařízení péče o děti. Probíhají i preventivní přednášky pro školy.

X. Opční protokol k Úmluvě o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů

Zákonná opatření a politiky

168. Podle zákona o vojácích z povolání je minimální věk pro dobrovolnou vojenskou službu 18 let. Odvod dětí do ozbrojených sil a zapojení dětí do nepřátelských aktivit je trestné jako

⁶² Výbor doporučuje smluvní straně, aby:

- (a) vytvořila a zavedla standardizovaný systém shromažďování dat o dětech, jež byly sexuálně vykořisťovány anebo zneužívány, s cílem umožnit efektivní vzájemné srovnávání, analýzu a aplikaci těchto dat příslušnými sektory smluvní strany za účelem řešení tohoto problému;
- (b) zajistila komplexní studie o tomto problému, s přihlédnutím mj. k výskytu sexuálního vykořisťování a zneužívání, jeho příčinám, typologii obětí a pachatelů, míře skrytého výskytu a účinnosti přijímaných opatření;
- (c) vytvořila koordinovaný systém spolupráce a výměny informací mezi orgány, institucemi, organizacemi a odborníky zabývajícími se tímto problémem;
- (d) posílila ve svém aktualizovaném akčním plánu poskytování dlouhodobé holistické psychosociální podpory dětským obětem sexuálního zneužívání;
- (e) zlepšila přístupnost a informovanost o akčním plánu týkajícím se tohoto problému mezi širokou veřejností, zvláště dětmi a jejich rodiči;
- (f) zajistila, prostřednictvím přiměřených právních ustanovení, postupů a předpisů, aby všechny dětské oběti anebo svědci zločinů, včetně dětských obětí zneužívání, domácího násilí, sexuálního a ekonomického vykořisťování, únosů a obchodování, měly účinný přístup ke spravedlnosti a aby jim byla poskytována ochrana požadovaná Úmluvou s přihlédnutím k Pokynům OSN pro výkon justice v záležitostech týkajících se dětských obětí a svědků trestné činnosti (připojené k rezoluci Ekonomické a sociální rady č. 2005/20 ze dne 22. července 2005).

obchodování s lidmi, kterého se dopustí mj. ten, kdo přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá dítě, aby ho bylo užito k službě v ozbrojených silách, či perzekuce obyvatelstva, které se dopustí ten, kdo mj. za války nebo jiného ozbrojeného konfliktu odvádí děti ke službě ve zbrani.

169. Žáci vojenských středních škol nejsou příslušníky ozbrojených sil a jejich studiem na škole jim nevzniká žádná povinnost vstoupit do ozbrojených sil jako voják z povolání nebo občanský zaměstnanec. Jejich postavení je tedy shodné s postavením žáků jiných středních škol. V ČR zůstává jediná vojenská střední škola a vyšší odborná škola Ministerstva obrany v Moravské Třebové. Žáci jsou při studiu seznamováni s Úmluvou i opčním protokolem a ve škole jsou kontrolní a stížnostní mechanismy pro případ porušení jejich práv spolu s mechanismy prevence rizikového chování v podobě sociálního pracovníka, výchovného poradce, psychologa či právníka. Škola je rovněž pod dohledem Ministerstva obrany.

Rehabilitace a sociální reintegrace

170. Během pobytu v azylovém zařízení je nutno přihlížet k potřebám nezletilých osob bez doprovodu či obětí vážného násilí. V zařízeních je v souladu s Úmluvou a Protokolem v případě potřeby poskytována psychologická rehabilitace. Příslušný sociální pracovník v zařízeních spolupracuje s psychologem, který má zkušenosti s prací s cizinci s různými potřebami. Zařízení pro děti-cizince poskytuje komplexní psychologickou, speciálně-pedagogickou, školskou, zdravotní a sociálně právní diagnostiku dítěte. Správa uprchlických zařízení poskytuje odborné poradenství v rámci činnosti Center na podporu integrace cizinců spolu s krizovou intervencí.

171. V dalších otázkách lze odkázat na předchozí zprávu o plnění Opčního protokolu.⁶³

⁶³ CRC/C/CZE/3-4, odst. 250. – 283.